

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

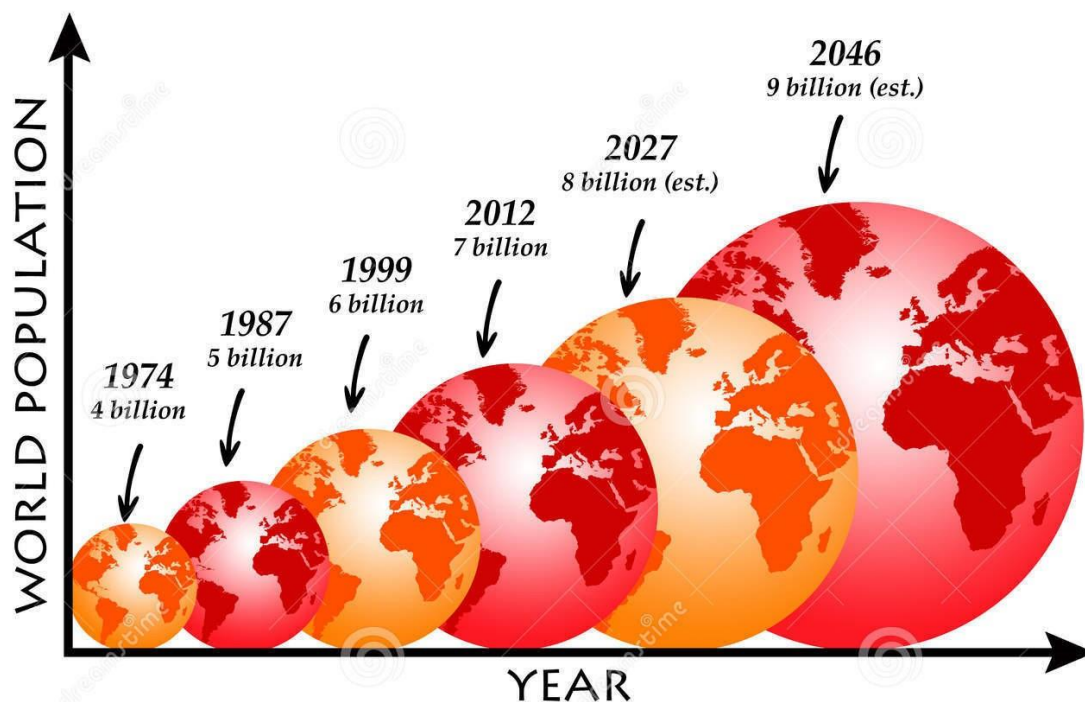

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ

Методичні рекомендації до аудиторної та самостійної роботи
студентів бакалавріату другого курсу
спеціальності 103 Науки про Землю
освітньої програми «Географії»
спеціалізації «Економічна та соціальна географія

Харків – 2018

УДК 911.3:314 (072)

ББК 60.522.14я73

С 28

Схвалено методичною комісією, рекомендовано до друку Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 5 від 05.02.2018 року)

С28 Сегіда К. Ю. Географія населення з основами демографії: методичні рекомендації до аудиторної та самостійної роботи студентів бакалавріату другого курсу спеціальності 103 Науки про Землю освітньої програми «Географії» спеціалізації «Економічна та соціальна географія» / К. Ю. Сегіда, О. О. Паталашка. – Харків, 2018. – 82 с.

Методичні рекомендації розроблені відповідно до програми базового курсу «Географія населення з основами демографії» як одного з важливих в циклі підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю 103 Науки про Землю освітньою програмою «Географія» спеціалізацією «Економічна та соціальна географія».

Методичні рекомендації містять завдання до практичних занять з дисципліни, перелік основних понять з кожної теми, перелік питань для обговорення, завдання, вихідні дані та рекомендації до виконання по кожному практично-семінарському заняттю, передбаченому програмою курсу.

Мета посібника: надати методичну допомогу студентам при підготовці до практичних занять та їх виконання, а також при вивченні даної дисципліни і розвитку навичок самостійної роботи при підготовці до поточних і підсумкового контролів.

УДК 911.3:314](072)

ББК 60.522.14я73

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018

© К. Ю. Сегіда, О. О. Паталашка, 2018

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	5
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
Тема 1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії».....	8
Тема 2. Відтворення населення та його структура.....	8
Тема 3. Територіальна організація населення.....	9
Тема 4. Особливості вивчення міграції населення.....	9
Тема 5. Моделювання населення.....	9
ТЕМИ І ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	10
Практично-семінарське заняття № 1-2 «Географія населення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії населення».....	10
Практично-семінарське заняття № 3 «Джерела демографічної інформації».....	11
Практично-семінарське заняття № 4-5 «Демографічні коефіцієнти. Стандартизація. Прогнозування».....	12
Практично-семінарське заняття № 6-7 «Особливості відтворення населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України».....	14
Практично-семінарське заняття № 8-9 «Особливості структури та складу населення: теоретичні питання, тимчасові і регіональні особливості відтворення населення світу і України»	17
Практично-семінарське заняття № 10 Ділова гра «Демографічний перехід: концепції, стадії. Регіональні відмінності та наслідки».....	20
Практично-семінарське заняття № 11-12 « Розселення населення: теоретичні питання, тимчасові та регіональні особливості відтворення населення світу і України».....	21
Практично-семінарське заняття № 13 Ділова гра «Особливості розселення населення у регіонах світу».....	27
Практично-семінарське заняття № 14 Ділова гра «Моделі просторового розвитку: імплементація світового досвіду для України».....	28
Практично-семінарське заняття № 15-16 «Міграція населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України».....	29

Практично-семінарське заняття № 17	
Ділова гра «Особливості міграційних процесів у регіонах світу».....	34
Практично-семінарське заняття № 18	
Ділова гра «Особливості міграційних процесів в Україні».....	35
Практично-семінарське заняття № 19-20	
«Соціально-економічна структура населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу та України».....	36
Практично-семінарське заняття № 21	
«Моделювання населення. Глобальні проблеми населення».....	39
Практично-семінарське заняття № 22-23	
Ділова гра «Геодемографічні передумови розвитку Харківської області»...	41
Практично-семінарське заняття № 24	
«Поточний контроль знань».....	50
ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	52
КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ.....	53
ДОДАТКИ. СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ.....	55
Додаток А. Статистична характеристика адміністративних районів Харківської області	55
Додаток Б. Статистична характеристика міст обласного підпорядкування Харківської області.....	56
Додаток В. Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу Харківської області.....	57
Додаток Г. Розподіл населення за статтю та віком в розрізі міст та районів Харківської області.....	63
Додаток Д. Розподіл померлих за основними причинами смерті по містах (міськрадах) обласного значення Харківської області за 2016 рік..	81

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Необхідність досліджувати демографічні і географічні особливості населення підтверджується дуалістичним характером геодемографічної ситуації. З одного боку, вона виступає результатом і відображенням соціально-економічного розвитку, а з іншого – фактором суспільного розвитку держави, її національної безпеки. Враховуючи ряд найважливіших проблем народонаселення (починаючи від глобальних проблем переселення і супутніх проблем, закінчуючи проблемами депопуляції національного, регіонального і локального масштабів), вивчення особливостей геодемографічної ситуації (як на глобальному, так і на локальному рівнях) не втрачає своєї актуальності. Від населення значною мірою залежить формування міжпоселенських зв'язків, спеціалізація виробництва, потужність і структура потоку продукції, яка вивозиться за межі певної території, розвиток місцевого виробництва. Населення як споживач значною мірою впливає на розвиток галузей, які забезпечують його потреби в продуктах харчування і промислових товарах, послугах, зрештою, визначає умови внутрішнього попиту. Таким чином, особливості складу та структури населення, тенденції демографічних та міграційних процесів, особливості демографічної поведінки диференційовані за місцем проживання є необхідною складовою характеристики населення територій різних ієрархічних рівнів.

Методичні рекомендації розроблені відповідно до програми базового курсу «Географія населення з основами демографії» як одного з важливих в циклі підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю 103 Науки про Землю освітньою програмою «Географія» спеціалізацією «Економічна та соціальна географія».

Методичні рекомендації містять завдання до практичних занять з дисципліни, перелік основних понять з кожної теми, перелік питань для обговорення, завдання, вихідні дані та рекомендації до виконання по кожному практично-семінарському заняттю, передбаченому програмою курсу.

Мета посібника: надати методичну допомогу студентам при підготовці до практичних занять та їх виконання, а також при вивченні даної дисципліни і розвитку навичок самостійної роботи при підготовці до поточних і підсумкового контролів.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма навчальної дисципліни «Географія населення з основами демографії» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 103. Науки про Землю спеціалізації «Економічна та соціальна географія».

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів теоретичних знань про основи демографії і географії населення, практичних знань про демографічну інформацію та способи її обробки; практичних навичок розрахунку демографічних коефіцієнтів та їх аналізу, сформуванню уявлення про просторові та часові особливості демографічних процесів в світі та Україні, їх причини та наслідки.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- вивчити теоретичні та методологічні засади географії населення та демографії;
- проаналізувати концепції, що існують в геодемографії;
- визначити методичний інструментарій географії населення задля обробки і аналізу демографічних даних, прогнозування демографічного розвитку;
- показати роль природного середовища в розміщенні населення та вплив на геодемографічні процеси;
- вивчити регіональні та часові особливості демографічних процесів у світі;
- визначити ключові демографічні проблеми України, їх причини та територіальні особливості.

Заплановані результати навчання:

- розуміння сутності та місця географії населення та демографії в системі географічних наук та її зв'язки з іншими науками; місця в системі наук та її зв'язок з суспільною географією;
- вміння розрізняти предмет вивчення демографії та географії населення; виявляти закономірності розвитку досліджень демографії та географії населення;
- вміння аналізувати характер впливу технологічних укладів та способів ведення господарства на розвиток населення на етапах розвитку суспільства;
- знання про особливості розвитку демографічних процесів на різних етапах історичного розвитку; роль природно-географічних чинників в формуванні населення та демографічних процесах; поняття про структуру та рух населення; системи розселення та особливості розміщення населення світу та окремих регіонів;

- вміння визначати вплив природно-географічних факторів на демографічні процеси; виявляти вплив природних умов на особливості розселення населення та формування й розвиток систем розселення;
- володіння методами геодемографічних досліджень, застосування математико-статистичних методів для відбору, обробки та аналізу демографічної інформації;
- вміння аналізувати демографічні процеси у світі та в окремих регіонах і країнах;
- розуміння проблем досліджень в галузі географії населення в Україні.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
Тема 1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії»	20	6	10			4	20	2	1			17
Тема 2. Відтворення населення та його структура	30	6	10			14	30	4	2			24
Тема 3. Територіальна організація населення	16	4	8			4	16	2	2			12
Тема 4. Особливості вивчення міграції населення	24	4	12			8	24	4	2			18
Тема 5. Моделювання населення	30	4	8			18	30	2	1			27
Усього годин	120	24	48			48	150	14	8			128

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії»

Лекція 1. Географія населення в системі суспільно-географічних наук.

Предмет, задачі та структура географії населення. Місце географії населення в системі географічних та суспільних наук. Схеми структуризації географії населення. Демографія та її зв'язок із географією населення. Роль та задачі демографії як суспільної науки.

Лекція 2. Джерела демографічної інформації. Методи дослідження демографії. Перепис населення. Наукові принципи та етапи проведення перепису. Поточний облік та реєстри населення. Вибіркові дослідження та інші джерела інформації про населення.

Лекція 3. Демографічні коефіцієнти та їх стандартизації. Демографічне прогнозування: сутність, методи, етапи. Задачі демографічного прогнозування. Класифікація демографічних прогнозів. Методи оцінки чисельності населення на майбутнє.

Тема 2. Відтворення населення та його структура

Лекція 4. Населення світу. Чисельність та розміщення. Відтворення населення. Концепція демографічного переходу. Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення. Регіональні особливості, причини та чинники розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією. Визначення поняття «відтворення населення» (природний рух). Концепція демографічного переходу. Демографічні коефіцієнти. Режими відтворення населення. Аналіз спеціальних показників, що характеризують народжуваність та смертність. Історичні типи відтворення населення. Демографічні революції та їх зміст. Демографічний вибух.

Лекція 5. Народжуваність, смертність та тривалість життя населення як демографічні категорії. Поняття народжуваність населення з позиції різних наук. Рівень народжуваності, коефіцієнт народжуваності та інші тотожні поняття. Визначення головних факторів впливу на народжуваність, виявлення історичних особливостей зміни даного процесу, аналіз сучасних тенденцій. Виявлення територіальних особливостей та їх аналіз. Визначення понять «смертність» та «тривалість життя». Структура смертності та її еволюція в часі. Причини смертності. Тривалість життя як індикатор суспільного розвитку. Виявлення територіальних особливостей.

Лекція 6. Віковий та статевий склад населення. Шлюбно-сімейна структура населення. Вікова та статевая структура населення. Залежність вікової структури населення від типу відтворення населення. Статєво-вікові

піраміди, їх порівняльний аналіз. Визначення понять «шлюбність» і «розлучуваність». Вплив шлюбності та розлучуваності на процеси природного руху населення. Демографічний аналіз шлюбності та розлучуваності. Сім'я та її життєвий цикл. Типи сімейних організацій та сімей. Сімейний склад населення.

Тема 3. Територіальна організація населення

Лекція 7. Теоретико-методологічні основи дослідження розселення населення, системи розселення. Поняття, форми і види розселення населення. Урбанізація, субурбанізація; агломераційні процеси. Системи розселення. Основні показники для аналізу розміщення населення.

Лекція 8. Особливості розселення населення в світі. Етнічний, національний та релігійний склад населення. Розселення населення України. Часові та регіональні особливості урбанізації та агломераційних процесів. Особливості головних світових агломерацій, світових міст. Поняття складу населення. Класифікація його за етнічними, національними та релігійними ознаками. Передумови їх становлення та розвитку. Визначення територіальних особливостей. Щільність, концентрація населення України та її регіонів. Динаміка та регіональні особливості урбанізації. Найбільші агломерації та їх характеристика. Проблеми розселення населення України.

Тема 4. Особливості вивчення міграції населення

Лекція 9. Методологічні і методичні питання вивчення міграцій населення. Найважливіші міграції населення в світі. Географія міграцій населення в Україні. Міграції населення та їх класифікація. Демографічний підхід при вивченні міграції населення. Демографічний аналіз міграції населення. Особливості сучасних міграцій населення у світі. Демографічна і міграційна політика. Міграційні процеси в Україні.

Лекція 10. Соціально-економічний склад населення. Трудові ресурси та економічно активне населення. Старіння населення, зайнятість та безробіття. Концепція демографічного переходу. Регіональна диференціація соціально-економічного складу населення.

Тема 5. Моделювання населення

Лекція 11. Глобальні проблеми населення світу. Зростання чисельності населення світу та глобальні проблеми пов'язані з ним. Гіпотеза Томаса Мальтуса. Модель Денніса Медоуза. Шляхи вирішення глобальних демографічних проблем.

Лекція 12. Моделювання населення та демографічна політика. Побудова моделей населення світу. Типи і види заходів демографічної політики, територіальні особливості.

ТЕМИ І ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практично-семінарське заняття № 1-2

Тема: Географія населення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії населення

Основні поняття: населення, народонаселення, географія населення, демографія, геодемографія.

Питання для обговорення:

1. Місце географії населення в системі наук, в тому числі – географічних (привести схеми класифікації соціально-економічної і суспільної географії відомих географів, визначити і проаналізувати місце географії населення в них). Обов'язковими є схеми: 1) місце географії населення серед наук за Д. Валентеєм та А. Квашою; 2) структура економічної і соціальної географії за А. Голіковим; 3) місце географії населення серед географічних наук за І. Гудзеляк; 4) класифікація суспільної географії за С. Лавровим; 5) класифікація суспільної географії за С. Ниммик; 6) структура суспільної географії за М. Пістуном; 7) структура суспільно-географічних дисциплін за М. Пістуном; 8) структура суспільно-географічних дисциплін за А. Топчієвим; 9) класифікація суспільно-географічних дисциплін за А. Шаблієм; 10) схема структури географічної науки за Л. Шевчуком.

2. Географія населення – трактування сутності науки за різними вченими географами, демографами, суспільствознавцями (привести визначення науки, виявити відмітні риси).

3. Об'єкт, предмет, завдання і структура географії населення.

4. Роль і завдання демографії як суспільної науки. Її зв'язок з географією.

5. Поняття «геодемографії», основні її складові.

6. Географія населення і геодемографія – спільне і різне, місце в системі географічних знань (скласти таблицю-схему з зазначенням загальних і різних).

7. Вчені в галузі географії населення, геодемографії, геоурбаністики тощо в регіонах України та країнах світу (кожен студент обирає 2 області України та 1 країну світу, робить коротку доповідь стосовно персоналій та їх наукового наробку), орієнтовний план: Наукова установа (наукова школа), відділ; Персоналії; Наукові напрями; Наукові здобутки; Основні наукові праці.

Творче завдання (виконується за власним бажанням студента, оцінюється додатково): на основі опрацьованого матеріалу скласти власну схему: 1) місце географії населення в структурі суспільної географії; 2) структура географії населення.

Практично-семінарське заняття № 3

Тема: Джерела демографічної інформації

Основні поняття: домогосподарство, перепис населення, реєстр населення, переписний лист, респондент, тимчасовий переписний персонал.

Питання для обговорення:

1. Підготувати доповідь з презентацією на тему «Особливості проведення перепису населення в різних країнах світу» і заповнити таблицю 1.

Таблиця 1. Особливості проведення перепису населення

№	Держави	Країна і короткі відомості про неї	Дата перепису, періодичність	Питання, що входили в програму перепису	Дотримання основних наукових положень	Особливості проведення перепису	Цікаві моменти
1	Австралія						
2	Бельгія						
3	Білорусь						
4	Великобританія						
5	Іспанія						
6	Італія						
7	Канада						
8	КНР						
9	Литва						
10	Росія						
11	США						
12	Україна						
13	Швеція						

2. Проаналізуйте особливості перепису населення в одній обраній країні і порівняйте з особливостями перепису населення в Україні. Зробіть висновки.

Інформаційний ресурс для виконання практичної роботи офіційний сайт Статистичного відділу ООН (United Nations Statistics Division): https://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/country_impl.htm#G.

Практично-семінарське заняття № 4-5

Тема: Демографічні коефіцієнти. Стандартизація. Прогнозування

Основні поняття: демографічний баланс, сила демографічного процесу, середнє населення, загальний коефіцієнт народжуваності, загальний коефіцієнт смертності, загальний коефіцієнт природного приросту, спеціальний коефіцієнт смертності.

Питання для обговорення:

1. Загальні коефіцієнти
2. Спеціальні коефіцієнти
3. Часткові коефіцієнти
4. Загальний коефіцієнт дитячої смертності;
5. Загальний коефіцієнт розлучуваності і шлюбності;
6. Основні спеціальні та приватні демографічні коефіцієнти;
7. Знати основні визначення, поняття, класифікації, особливості демографічних показників і коефіцієнтів, вміти їх обчислювати.

Практична робота

«Розрахунок демографічних коефіцієнтів»

1. За допомогою Excel розрахувати ключові показники для різних регіонів світу і України. Проаналізувати отримані результати. Зробити висновки.

Таблиця 1. Демографічні характеристики регіонів світу, 2014 р.

Регіони	Чисельність населення (тис.осіб)	Кількість народжених (тис.осіб)	Число померлих (тис.осіб)	Чисельність іммігрантів (млн.осіб)	Чисельність емігрантів (млн.осіб)
Азія	4 254 524	40 402	17 397	76	58
Африка	1 083 524	20 702	1 615	82	49
Північна Америка	352 471	5 933	4 596	2	28
Південна Америка	609 807	6 162	2 270	64	15
Європа	741 971	7 933	7 964	52	65
Австралія і Океанія	37 775	601	197	14	58

Таблиця 2. Демографічні характеристики регіонів України, 2016 р.

	Чисельність населення, (тис.осіб)	Кількість народжених (осіб)	Число померлих (осіб)	Чисельність іммігрантів, (осіб)	Чисельність емігрантів, (осіб)
Україна	42584,5	306372	583631	542506	519914
області					
Вінницька	1590,4	15316	24617	25802	25471
Волинська	1041,0	13033	13492	14299	13604
Дніпропетровська	3230,4	31000	53127	39234	38803
Донецька	4244,0	19321	36808	28925	39602
Житомирська	1240,5	12982	20108	18034	18510
Закарпатська	1258,8	16000	15399	6592	7441
Запорізька	1739,5	15664	28129	19012	19859
Івано-Франківська	1379,9	14660	17221	15054	13813
Київська	1734,5	19027	28193	33389	22269
Кіровоградська	965,8	8859	16277	14464	15310
Луганська	2195,3	6485	14097	11478	19598
Львівська	2534,0	27134	32263	28130	26587
Миколаївська	1150,1	10781	17421	14545	13901
Одеська	2386,5	26417	33570	31709	27070
Полтавська	1426,8	12476	24437	22961	21911
Рівненська	1162,7	15688	14483	18897	19052
Сумська	1104,5	8822	18701	17175	17576
Тернопільська	1059,2	9974	14954	13156	13084
Харківська	2701,2	24004	42229	44136	35875
Херсонська	1055,6	10769	16442	13401	14259
Хмельницька	1285,3	12743	19982	20550	20523
Черкаська	1231,2	10582	20267	17660	17352
Чернівецька	908,1	10226	11513	10949	9552
Чернігівська	1033,4	8506	19235	13602	13983
м. Київ	2925,8	36570	30666	49352	34909

2. Визначити структури зрушення народжуваності за допомогою стандартизації демографічних коефіцієнтів (за варіантами)
3. Розрахувати прогноз чисельності (методом динамічних рядів) і складу (методом компонент) населення (за варіантами)

Практично-семінарське заняття № 6-7

Тема: Особливості відтворення населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: відтворення населення, типи відтворення населення, демографічна революція, народжуваність, смертність.

Питання для обговорення:

1. Дефініція поняття «відтворення населення», типи, режими, складові.
2. Особливості концепції демографічного переходу. Історичні типи відтворення населення. Зміст демографічних революцій.
3. Народжуваність як суспільно-історичний процес. Фактори, що впливають на народжуваність. Географічні особливості.
4. Смертність і тривалість життя як важливі демографічні показники. Суспільно-географічні особливості смертності і тривалості життя.

Практична робота

«Аналіз природного руху населення України і світу»

1. Дослідити тимчасові особливості природного руху населення України (табл.1). Побудувати комплексний графік динаміки народжуваності, смертності та природного руху населення, визначити періоди в змінах показників, проаналізувати отримані результати.

Таблиця 1. Природний приріст населення України

	Народжуваність, ‰			Смертність, ‰			Природний приріст (зменшення) населення, ‰		
	2001	2009	2016	2001	2009	2016	2001	2009	2016
Україна	8,1	11,1	9,3	15,7	15,3	13,7	-7,6	-4,2	-4,4
Автономна Республіка Крим	8,0	12,0	-	14,7	14,5	-	-6,7	-2,5	-
області									
Вінницька	8,6	10,9	9,6	16,7	16,2	15,5	-8,1	-5,3	-5,8
Волинська	11,1	14,7	12,5	14,1	14,1	13,0	-3,0	0,6	-0,4
Дніпропетровська	7,7	11,1	9,6	16,3	16,3	16,4	-8,6	-5,2	-6,8
Донецька	6,5	9,7	4,6	17,1	16,8	8,7	-10,6	-7,1	-4,1
Житомирська	8,9	11,7	10,5	17,1	17,0	16,2	-8,2	-5,3	-5,7
Закарпатська	11,3	14,6	12,7	11,9	12,5	12,2	-0,6	2,1	0,5
Запорізька	7,7	10,1	9,0	16,1	15,5	16,2	-8,4	-5,4	-7,2
Івано-Франківська	9,9	12,5	10,6	12,7	12,7	12,5	-2,8	-0,2	-1,9
Київська	7,7	12,0	11,0	16,7	16,7	16,3	-9,0	-4,7	-5,3
Кіровоградська	8,0	10,7	9,2	18,0	17,4	16,9	-10,0	-6,7	-7,7
Луганська	6,5	9,3	3,0	17,2	16,9	6,4	-10,7	-7,6	-3,5
Львівська	9,2	11,8	10,7	13,0	12,9	12,7	-3,8	-1,1	-2,0
Миколаївська	8,0	11,0	9,4	16,1	15,7	15,1	-8,1	-4,7	-5,8

Одеська	8,6	12,1	11,1	15,8	15,0	14,1	-7,2	-2,9	-3,0
Полтавська	7,1	9,8	8,7	18,1	17,8	17,1	-11,0	-8,0	-8,4
Рівненська	11,5	15,2	13,5	13,3	13,4	12,5	-1,8	1,8	1,0
Сумська	6,7	9,1	8,0	18,0	18,0	16,9	-11,3	-8,9	-8,9
Тернопільська	9,2	11,4	9,4	14,4	14,4	14,1	-5,2	-3,0	-4,7
Харківська	7,1	9,8	8,9	16,0	15,3	15,6	-8,9	-5,5	-6,7
Херсонська	8,5	11,2	10,2	15,8	15,4	15,6	-7,3	-4,2	-5,4
Хмельницька	8,5	11,0	9,9	16,2	16,3	15,5	-7,7	-5,3	-5,6
Черкаська	7,4	9,7	8,6	17,6	16,9	16,5	-10,2	-7,2	-7,9
Чернівецька	9,8	12,2	11,3	13,1	12,9	12,7	-3,3	-0,7	-1,4
Чернігівська	7,0	9,4	8,2	20,0	19,9	18,6	-13,0	-10,5	-10,4
м. Київ	8,1	11,7	12,5	10,6	10,2	10,5	-2,5	1,5	2,0
Севастополь (міськрада)	8,1	11,2	-	13,7	14,5	-	-5,6	-3,3	-

2. Виявити територіальні особливості природного руху населення України і світу (табл. 1, 2). Визначити особливості природного руху населення за країнами світу, охарактеризувати регіональні відмінності демографічних процесів. Побудувати картосхеми народжуваності (кількісний фон), смертності (кількісний фон), природного руху населення (кількісний фон і картодіаграми основних складових), виявити територіальні відмінності в окремих процесах і природний рух в цілому, їх передумови і фактори, проаналізувати отримані результати.

Таблиця 2. Природний приріст населення країн світу, 2014 р.

№	Країна	Народжуваність, ‰	Смертність, ‰	Природний приріст (зменшення) населення, ‰
1	Албанія	11,88	6,04	5,84
2	Болгарія	9,43	14,31	-4,88
3	Венесуела	20,29	5,14	15,15
4	Гаїті	24,92	32,31	-7,39
5	Ємен	34,37	7,24	27,13
6	Ізраїль	19,51	5,45	14,06
7	Канада	10,28	7,87	2,41
8	КНР	12,17	6,89	5,28
9	Нігер	51,08	14,47	36,61
10	Норвегія	10,90	9,26	1,64
11	ПАР	19,61	16,99	2,62
12	Республіка Корея	8,72	6,15	2,57
13	США	13,83	8,38	5,45
14	Франція	12,43	8,65	3,78
15	Швеція	10,14	10,20	-0,06
16	Японія	7,41	9,83	-2,42

3. Проаналізуйте таблицю «Темпи зростання населення в країнах світу». Визначте територіальні особливості зміни показника зростання населення за регіонами світу? Встановить причини регіональної диференціації природного приросту населення в світі.

Таблиця 3. Темпи зростання населення в країнах світу

Місце в світі	Країна	Ріст населення (%)
1.	Катар	15,2
2.	Об'єднані Арабські Емірати	12,3
3.	Бахрейн	11,1
4.	Південний Судан	5,3
5.	Ліберія	4,5
12.	Малі	3,1
17.	Ірак	2,9
20.	Танзанія	2,9
27.	Оман	2,7
34.	Палестина	2,6
50.	Сомалі	2,2
51.	Люксембург	2,1
63.	Непал	1,9
65.	Парагвай	1,8
71.	Андорра	1,7
74.	Венесуела	1,7
92.	Індія	1,4
97.	Туреччина	1,3
104.	Норвегія	1,1
125.	США	0,9
134.	Швейцарія	0,7
141.	Франція	0,6
160.	Греція	0,3
191.	Білорусь	-0,5
192.	Болгарія	-0,6
193.	Грузія	-0,6
194.	Україна	-0,6
195.	Молдова	-1,1

Практично-семінарське заняття № 8-9

Тема: Особливості структури та складу населення: теоретичні питання, тимчасові і регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: вікова структура населення, статева структура населення, демографічне навантаження, демографічне старіння населення, депопуляція, шлюбність, расовий склад населення, етнічний склад населення, етнолінгвістичний склад населення, національний склад населення.

Питання для обговорення:

1. Вікова структура населення - визначення, відображення, фактори, показники.
2. Статева структура населення - визначення, фактори, показники.
3. Статєво-вікова структура населення - визначення, відображення, фактори, показники, розподіл за регіонами, аналіз.
4. Демографічне навантаження.
5. Демографічне старіння населення.
6. Депопуляція.
7. Сімейна структура населення - основні поняття, шлюбність і розлучуваність, сім'я, сімейний цикл, типізація сімей, особливості сімейної структури населення світу та окремих регіонів.
8. Расовий склад населення - основні поняття, характеристики, особливості расового складу населення світу, територіальне поширення.
9. Етнічний склад населення світу - основні поняття, особливості етнічного складу населення світу, територіальне поширення.
10. Етнолінгвістичний склад населення світу, територіальний розподіл.
11. Релігійний склад населення - основні поняття, особливості релігійного складу населення світу, територіальні особливості поширення основних релігій.
12. Національний склад населення.

Практична робота

«Аналіз етнічного і національного складу населення світу і України»

1. Розподілити країни за чисельністю етнічних груп у структурі населення: Великобританія, Швеція, Німеччина, Марокко, Австралія, Саудівська Аравія, Італія, Афганістан, Бельгія, Індія, Польща, Канада, Франція, Іспанія, Росія, Пакистан, Україна, Лаос, Туреччина, Іран, Алжир, Бразилія, Монголія, Японія, Індонезія, Данія, Швейцарія, Чад, США, Албанія. Заповнити таблицю 1.

Таблиця 1. Етнічні групи в складі населення країн світу

Однонаціональні	Багатонаціональні			
	з різким переважанням однієї нації при наявності більш-менш значних національних меншин	двонаціональні	зі складним, але етнічно однорідним національним складом	зі складним і різноманітним в етнічному відношенні національним складом

2. Розглянути динаміку етнонаціонального складу населення України (табл. 2). Проаналізувати етнонаціональні процеси в Україні за період 1897-2001 рр. Які зміни відбулися в складі населення? Причини і наслідки відповідних змін.

Таблиця 2. Динаміка етнонаціонального складу населення (в сучасних кордонах України), тис.осіб

Перепис, рік Народи	1897-1900	1921-1926	1959	1979	1989	2001
Все населення	29397	38569	41869	49609	51450	48457
Українці	21100	28626	32158	36489	37370,4	37541,7
Росіяни	2401	3165	7091	10471,6	11340,2	83341,4
Євреї	2615	2492	840	634,2	486	103,5
Поляки	1256	2194	363	358,3	218,9	144,1
Німці	617	625	32,1	34,1	37,9	33,3
Молдавани, румуни	419	454	241,6 100,9	293,6 121,8	234,5 134,7	258,6 150,9
Греки	100	121	104,4	104,1	98,6	91,5
Болгари	188	223	219,9	238,2	232,8	204,5
Білоруси	122	85,7	290,9	406,1	439,9	275,7
Чехи и словаки	34	84,2	28,5	19,3	17,2	12,3
Угорці	108	123	149,2	164,4	163,3	156,5
Татари	51	22,3	60,9	90,5	86,8	73,3
Кримські татари	195	179	0	6,6	44	248,2
Вірмени	15,5	21,1	28	38,6	60	99,8
Гагаузи	22	22,1	23,5	29,4	32	31,9
Інші	151,8	131	145,2	109,5	362,3	74,5

3. Проаналізувати релігійний склад населення світу і його територіальні особливості (табл. 3 і 4). Яким чином буде змінюватися чисельність різних релігій за регіонами світу в майбутньому.

Таблиця 3. Релігії світу, 2014 р.

№	Релігія	Кількість віруючого населення (осіб)	Приріст віруючих (середній показник за рік) (млн. осіб)
1.	Християнство	1 998 166 170	20,7
2.	Іслам	1 186 789 604	24,9
3.	Індуїзм	811 376 566	13,8
4.	Китайська етнічна релігія	387 523 136	3,8
5.	Буддизм	357 247 891	3,9
6.	Етнічні релігії	217 981 764	2,9
7.	Нові азіатські релігії	102 935 833	1,0
8.	Сикхізм	18 165 147	0,2
9.	Іудаїзм	12 110 098	0,13
10.	Бахаїзм	6 055 049	0,04
11.	Атеїзм	151 376 225	3,9

Таблиця 4. Територіальні особливості релігійного складу населення світу, 2014 р

Всього, % Регіони	Християни	Мусульмани	Індуїсти	Поза-релігійні та атеїсти
	100	100	100	100
Азія	15.6	70	99	79.5
Африка	18	26.7	0.3	0.6
Північна Америка	13	0.37	0.2	3.5
Південна Америка	24	0.14	0.1	2.0
Європа	28	2.76	0.36	14
Австралія і Океанія	1.4	0.03	0.04	0.4

Практично-семінарське заняття № 10

Тема: Ділова гра «Демографічний перехід: концепції, стадії. Регіональні відмінності та наслідки»

Основні поняття: відтворення населення, історичні типи відтворення населення, демографічний перехід, демографічна революція, концепції першого, другого та третього демографічних переходів.

Завдання: Об'єднатися у групи по 3-4 особи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Доповідь роблять усі учасники групи.

План характеристики демографічного переходу в регіонах світу:

1. Географічне положення
2. Країни, що входять до складу регіону
3. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах)
4. Часові особливості стадій демографічного переходу (із числовою характеристикою демографічних процесів) та чинники, що їх обумовили, відповідність концепціям
5. Зробити загальні висновки щодо демографічного переходу у обраному регіоні світу.

Перелік регіонів:

- Австралія і Океанія
- Азія
- Африка
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Північна Америка
- Східна Європа

Загальне обговорення: визначити тенденції демографічного переходу в Україні, зробити висновки та науково-обґрунтовані передбачення подальших демографічних тенденцій.

Практично-семінарське заняття № 11-12

Тема: Розселення населення: теоретичні питання, тимчасові та регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: розселення населення, система розселення, сільське поселення, агломерація, урбанізація, конурбація.

Питання для обговорення:

1. Поняття про розселення населення;
2. Поняття, форми і види розселення населення;
3. Урбанізація і споріднені поняття;
4. Агломераційні процеси;
5. Системи розселення;
6. Розселення населення світу і України;
7. Чисельність населення світу;
8. Головні особливості розміщення населення світу і України.

Практична робота «Розселення населення»

1. Назвати і пояснити характер впливу окремих факторів на ступінь заселеності території. Вказати ареали з високою і низькою концентрацією населення. Порівняти фізичну карту світу і карту щільності населення світу.

2. Проаналізувати показники середньої щільності населення світу (табл. 1) і темпи зростання населення за регіонами світу (табл. 2).

Таблиця 1. Щільність населення за регіонами світу

Континент	Площа	Чисельність населення	Щільність населення
Азія	43.4 млн. км ²	4153 млн.	
Африка	30.3 млн. км ²	1050 млн.	
Північна Америка	24.71 млн. км ²	739 млн.	
Південна Америка	17.84 млн. км ²	539 млн.	
Європа	10 млн. км ²	397 млн.	
Австралія	7.66 млн. км ²	37 млн.	

Таблиця 2. Темпи зростання населення за регіонами світу

Материк, територія, країна	Чисельність населення 2001 року (млн.осіб)	Чисельність населення 2017 року (млн.осіб)	Темп росту за 2001 - 2001рр.	Чисельність населення 2025 (прогноз)	Темп росту за 2017 -2025 рр.
Світ в цілому	6137	7433		8084	
Африка	818	1216		1444	
Північна Америка	316	386,89		391	

Центральна Америка	138	142,69		185	
Карибський регіон	37	40,58		45	
Південна Америка	350	432,5		447	
Азія	3720	4447,11		4780	
Європа	727	743,1		746	
Австралія і Океанія	31	24,13		46	

3. Заповнити таблицю «Угруповання країн регіонів світу по щільності населення» (табл. 3).

Таблиця 3. Групування країн регіонів світу за щільністю населення

Щільність населення, осіб/км ²	Частина світу				
	Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
до 10					
10-50					
50-100					
100-200					
більше 200					

4. Проаналізувати зміну агломерацій (табл. 4 – 6)

Таблиця 4. Найбільші агломерації світу, 1950 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Нью-Йорк	12,3	14	Мехіко	3,0
2	Лондон	10,4	15	Філадельфія	2,9
3	Рейнсько-Рурська агломерація	6,9	16	Ріо-де-Жанейро	2,9
4	Токіо	6,7	17	Мумбаї	2,9
5	Шанхай	5,8	18	Детройт	2,8
6	Париж	5,5	19	Неаполь	2,8
7	Буенос-Айрес	5,3	20	Санкт-Петербург	2,6
8	Чикаго	4,9	21	Манчестер	2,5
9	Москва	4,8	22	Бірмінгем	2,5
10	Колката	4,4	23	Сан-Паулу	2,5
11	Лос-Анджелес	4,0	24	Каїр	2,5
12	Осака-Кобе	3,8	25	Тяньцзинь	2,4
13	Мілан	3,6			

Таблиця 5. Найбільші агломерації світу, 2007 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Токіо	35,7	21	Сеул	9,8
2	Нью-Йорк	19,0	22	Лагос	9,5
3	Мехіко	19,0	23	Джакарта	9,1
4	Мумбаї	19,0	24	Чикаго	9,0
5	Сан-Паулу	18,8	25	Гуанчжоу	8,8
6	Делі	15,9	26	Лондон	8,6
7	Шанхай	15,0	27	Ліма	8,0
8	Колката	14,8	28	Тегеран	7,9
9	Дакка	13,5	29	Кіншаса	7,8

10	Буенос-Айрес	12,8	30	Богота	7,8
11	Лос-Анджелес	12,5	31	Шеньян	7,6
12	Карачі	12,1	32	Ухань	7,2
13	Каїр	11,9	33	Сянган (Гонг-Конг)	7,2
14	Ріо-де-Жанейро	11,7	34	Тяньцзинь	7,2
15	Осака-Кобе	11,3	35	Ченнаї (Мадрас)	7,2
16	Пекін	11,1	36	Бангалор	6,8
17	Маніла	11,1	37	Бангкок	6,7
18	Москва	10,5	38	Лахор	6,6
19	Стамбул	10,1	39	Чунцин	6,5
20	Париж	9,9	40	Гайдерабад	6,4

Таблиця 6. Найбільші агломерації світу, 2015 р.

№	Агломерація	Населення млн. осіб	№	Агломерація	Населення млн. осіб
1	Токіо	37,5	21	Буенос-Айрес	14,0
2	Джакарта	30,0	22	Тегеран	13,4
3	Делі	24,1	23	Стамбул	13,1
4	Сеул	23,0	24	Шеньчжень	12,8
5	Манила	22,7	25	Лагос	12,5
6	Шанхай	22,6	26	Ріо-де-Жанейро	11,7
7	Карачі	21,6	27	Париж	10,9
8	Нью-Йорк	20,7	28	Нагоя	10,2
9	Мехіко	20,3	29	Лондон	10,1
10	Сан-Паулу	20,2	30	Кіншаса	9,7
11	Пекін	19,3	31	Ліма	9,6
12	Гуанчжоу	18,3	32	Тяньцзинь	9,5
13	Мумбаї	17,6	33	Ченнаї	9,4
14	Осака-Кобе	17,2	34	Бангалор	9,3
15	Москва	16,0	35	Чикаго	9,2
16	Лос-Анджелес	15,2	36	Хошимін	9,0
17	Каїр	15,2	37	Ченду	8,9
18	Бангкок	15,0	38	Дунгуань	8,7
19	Калькутта	14,9	39	Хайдарабад	8,4
20	Дакка	14,8	40	Лахор	8,3

4. Охарактеризувати динаміку процесу світової урбанізації. Визначте регіональні особливості.

Практична робота
«Особливості розселення населення України»

1. Розрахувати щільність населення, а також міського та сільського населення за регіонами України. Обчислити частину населення кожного регіону (табл. 1).

Таблиця 1. Населення України, січень-серпень 2017 р.

	Територія (км ²)	Середня чисельність за січень-серпень 2017 (осіб)						
		все населення	міське	сільське	щільність	щільність міського	щільність сільського	частка населення
Україна	603,7	42444919	29159659	13285260				
області								
Вінницька	26,5	1580632	790316	790316				
Волинська	20,1	1039684	538556,3	501127,7				
Дніпропетровська	31,9	3238439	2704097	534342,4				
Донецька	26,5	4211332	3815467	395865,2				
Житомирська	29,9	1234868	721162,9	513705,1				
Закарпатська	12,8	1257991	462940,7	795050,3				
Запорізька	27,2	1727733	1328627	399106,3				
Івано-Франківська	13,9	1378555	594157,2	784397,8				
Київська	28,1	1746674	1075951	670722,8				
Кіровоградська	24,6	960302	599228,4	361073,6				
Луганська	26,7	2173207	1886344	286863,3				
Львівська	21,8	2530435	1528383	1002052				
Миколаївська	24,6	1143050	773844,9	369205,2				
Одеська	33,3	2382607	1584434	798173,3				
Полтавська	28,7	1418281	867988	550293				
Рівненська	20,1	1162084	550827,8	611256,2				
Сумська	23,8	1097881	745461,2	352419,8				
Тернопільська	13,8	1054354	463915,8	590438,2				
Харківська	31,4	2695781	2162016	533764,6				
Херсонська	28,5	1049945	640466,5	409478,6				
Хмельницька	20,6	1278072	709330	568742				
Черкаська	20,9	1223981	689101,3	534879,7				
Чернівецька	31,9	906647	383511,7	523135,3				
Чернігівська	8,1	1024297	650428,6	373868,4				
м. Київ	0,84	2928087	2928087	0				

2. Розкрийте особливості нерівномірного розміщення населення за регіонами України. Поясніть відхилення щільності населення регіонів від середнього показника по Україні. Виділіть регіони з найбільшою і найменшою щільністю.

3. Визначте темпи приросту міського і сільського населення (табл. 1).
Поясніть зміни.

Таблиця 2. Динаміка чисельності населення України за період 1990-2017 рр.

Роки	Чисельність населення			Роки	Чисельність населення		
	всього	в тому числі			всього	в тому числі	
		міське	сільське			міське	сільське
1990	51838,5	34869,2	16969,3	2004	47622,4	32146,4	15476
1991	51944,4	35085,2	16859,2	2005	47280,8	32009,3	15271,5
1992	52056,6	35296,9	16759,7	2006	46929,5	31877,7	15051,8
1993	52244,1	35471	16773,1	2007	46646	31777,4	14868,6
1994	52114,4	35400,7	16713,7	2008	46372,7	31668,8	14703,9
1995	51728,4	35118,8	16609,6	2009	46143,7	31587,2	14556,5
1996	51297,1	34767,9	16529,2	2010	45962,9	31524,8	14438,1
1997	50818,4	34387,5	16430,9	2011	45778,5	31441,6	14336,9
1998	50370,8	34048,2	16322,6	2012	45633,6	31380,9	14252,7
1999	49918,1	33702,1	16216	2013	45553	31378,6	14174,4
2000	49429,8	33338,6	16091,2	2014	45426,2	31336,6	14089,6
2001	48923,2	32951,7	15971,5	2015	42929,3	29673,1	13256,2
2002	48457,1	32574,4	15882,7	2016	42760,5	29585,0	13175,5
2003	48003,5	32328,4	15675,1	2017	42584,5	29482,3	13102,2

4. Встановіть регіони, де найбільша і найменша кількість малих міст.
Проаналізуйте диференціацію.

Таблиця 3. Міста України за чисельністю жителів, 2016 р

	Кількість міст	З них за чисельністю жителів							
		менше 5 тис.	від 5 до 10 тис.	від 10 до 20 тис.	від 20 до 50 тис.	від 50 до 100 тис.	від 100 до 500 тис.	від 500 тис. до 1 млн.	1 млн. і більше
Україна	459	20	75	162	112	45	37	5	3
Автономна Республіка Крим	16	-	2	3	6	2	3	-	-
області									
Вінницька	18	-	2	9	6	-	1	-	-
Волинська	11	2	1	4	1	2	1	-	-
Дніпропетровська	20	-	-	7	7	1	3	2	
Донецька	52	1	4	20	12	9	5	1	-
Житомирська	11	-	1	4	2	3	1	-	-
Закарпатська	11	-	4	2	3	1	1	-	-
Запорізька	14	-	1	7	2	1	2	1	-
Івано-Франківська	15	-	7	3	2	2	1	-	-
Київська	26	2	1	9	11	2	1	-	1

Кіровоградська	12	-	2	6	2	1	1	-	-
Луганська	37	2	5	11	10	5	4	-	-
Львівська	44	8	14	9	9	3	-	1	-
Миколаївська	9	-	-	5	2	1	1	-	-
Одеська	19	-	4	8	3	3	-	-	1
Полтавська	15	-	1	8	3	1	2	-	-
Рівненська	11	-	2	3	5	-	1	-	-
Сумська	15	-	4	2	6	2	1	-	-
Тернопільська	18	2	8	5	2	-	1	-	-
Харківська	17	-	2	5	7	2	-	-	1
Херсонська	9	-	-	4	4	-	2	-	-
Хмельницька	13	-	-	6	5	-	2	-	-
Черкаська	16	-	2	9	2	2	1	-	-
Чернівецька	11	2	6	2	-	-	1	-	-
Чернігівська	16	1	2	10	-	2	1	-	-

5. Заповніть таблицю 4. Наведіть приклади міст України по їх спеціалізації.

Таблиця 4. Функціональні типи міст України

Функціональні типи міст	Назви міст
Промислові центри	
Курортні центри	
Транспортні центри	
Багатофункціональні міста	

6. Розгляньте і охарактеризуйте найбільші агломерації України за критеріями, наведеними в таблиці 5.

Таблиця 5. Агломерації України

Назва	Ядро	Площа	Населення	Особливості розселення

Практично-семінарське заняття № 13

Тема: Ділова гра «Особливості розселення населення у регіонах світу»

Основні поняття: розселення населення, система розселення, агломерація, щільність населення.

Завдання: Об'єднатися у групи по 3-4 особи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Доповідь роблять усі учасники групи.

План характеристики процесів розселення населення в регіоні

6. Географічне положення
7. Країни, що входять до складу регіону
8. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах)
9. Щільність населення (загальна, порівняння щільності населення в провідних та слаборозвинених країнах)
10. Рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення (загальний, порівняння показника урбанізації населення в провідних та слаборозвинених країнах)
11. Проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів на території регіону. Пояснити їх географічне розташування.
12. Зробити загальні висновки щодо характеру розселення населення у обраному регіоні світу.

Перелік регіонів:

- Австралія і Океанія
- Азія
- Африка
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Північна Америка
- Східна Європа

Практично-семінарське заняття № 14

Тема: Ділова гра «Моделі просторового розвитку: імплементація світового досвіду для України»

Основні поняття: розселення населення, система розселення, просторовий розвиток, урбанізація, агломерація, щільність населення, моноцентричні та поліцентричні моделі просторового розвитку.

Завдання: Об'єднатися у дві групи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Участь у грі беруть усі учасники групи.

Перша група висвітлює питання просторового розвитку європейських країн (акцентуючи увагу на країнах із моноцентричним та поліцентричним розвитком), виокремлюючи особливості розселення населення та розподілу економічного потенціалу, висвітлюючи передумови і фактори формування просторової структури, густоту населення, рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення, проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів, пояснити їх географічне розташування. Зробити загальні висновки щодо моделей просторового розвитку обраних країн.

Друга група висвітлює питання просторового розвитку України та окремих областей (наприклад, Харківської, Львівської, Дніпропетровської, Закарпатської тощо), акцентуючи увагу на територіях із моноцентричним та поліцентричним розвитком, виокремлюючи особливості розселення населення та розподілу економічного потенціалу, висвітлюючи передумови і фактори формування просторової структури, густоту населення, рівень урбанізації, співвідношення сільського та міського населення, проаналізувати наявність великих агломерацій, мегаполісів, пояснити їх географічне розташування. Зробити загальні висновки щодо моделей просторового розвитку обраних країн.

На загальній полеміці обговорити переваги та недоліки різних моделей просторового розвитку, визначити ключові чинники консервування центр-периферійних зв'язків в Україні. Визначити шляхи покращення ситуації із огляду на світовий досвід.

Практично-семінарське заняття № 15-16

Тема: Міграція населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу і України

Основні поняття: міграція населення, міграційний рух населення, механічний рух населення, міграційна політика.

Питання для обговорення:

1. Форми міграції.
2. Причини і фактори міграції.
3. Правове регулювання міграції.
4. Основні тенденції міграційних процесів в світі.
5. Поняття міграційної політики.
6. Особливості міграційної політики в країнах світу.
7. Етапи і напрямки міграційних процесів в Україні.
8. Значення міграції населення в світовій економіці.

Практична робота

«Міграція населення: методологічні питання»

1. Використовуючи статистичні дані (табл. 1), порахуйте основні показники міграції для регіонів України.

№	Назва показника
1.	Сальдо внутрішньої міграції
2.	Сальдо зовнішньої міграції
3.	Відносний показник прибуття (внутрішня міграція)
4.	Відносний показник вибуття (внутрішня міграція)
5.	Відносний показник прибуття (зовнішня міграція)
6.	Відносний показник вибуття (зовнішня міграція)
7.	Валова міграція
8.	Сальдо міграції
9.	Загальна чисельність прибувчих
10.	Коефіцієнт інтенсивності прибуття
11.	Загальна чисельність вибувчих
12.	Коефіцієнт інтенсивності вибуття
13.	Коефіцієнт інтенсивності міграції населення
14.	Коефіцієнт результативності міграції населення

Таблиця 1. Міграційний рух населення України, 2016 рік

	Чисельність населення	В межах України		Зовнішня міграція	
		число прибулих	число вибулих	число прибулих	число вибулих
осіб					
Україна	42760,5	533278	519045	30659	21409
області					
Вінницька	1602,2	27829	27143	755	298
Волинська	1042,7	16253	16134	414	272
Дніпропетровська	3254,9	37594	38945	2126	2300
Донецька	4265,1	16662	25901	516	315
Житомирська	1247,5	19783	21063	596	355
Закарпатська	1259,2	6103	7754	266	1519
Запорізька	1753,6	17890	18687	1163	965
Івано-Франківська	1382,3	18873	16972	989	707
Київська	1732,2	35554	24329	1314	451
Кіровоградська	973,1	14898	15586	554	350
Луганська	2205,4	5974	11608	245	68
Львівська	2534,2	31499	30164	1007	713
Миколаївська	1158,2	14023	13817	799	541
Одеська	2390,3	25781	24795	3151	2126
Полтавська	1438,9	23735	22745	1020	328
Рівненська	1161,8	19812	20594	332	346
Сумська	1113,3	18334	19308	568	496
Тернопільська	1065,7	15263	15013	698	312
Харківська	2718,6	40549	35568	5533	3291
Херсонська	1062,4	12646	12947	406	286
Хмельницька	1294,4	22350	22524	481	252
Черкаська	1243	18680	18868	777	359
Чернівецька	909,9	10548	9552	735	382
Чернігівська	1045	16538	16383	594	282
м. Київ	2906,6	46107	32645	5620	4095

Таблиця 2. Основні показники міграції населення по регіонам України

№	Показник	Формула	Розрахунок	Результат (одиниці вимірювання)
1.	Брутто-міграція			
2.	Нетто-міграція			
3.	Коефіцієнт інтенсивності прибуття			
4.	Коефіцієнт інтенсивності вибуття			
5.	Коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту			
6.	Коефіцієнт інтенсивності міграції			
7.	Коефіцієнт результативності міграції			

Практична робота

«Аналіз міграційного руху населення в світі та Україні»

За наявними офіційними статистичними даними (табл. 3– 7):

1) дослідити часові особливості міграційного руху населення регіонів світу та України (побудувати графік динаміки міграційного руху населення, визначити періоди в змінах показників, проаналізувати отримані результати);

2) виявити територіальні особливості міграційного руху населення регіонів світу та України (побудувати картосхему міграційного руху населення, виявити територіальні відмінності, їх передумови і фактори, проаналізувати отримані результати).

Таблиця 3. Динаміка міграційних процесів в світі за період 1965-2017 рр.

Роки	Кількість мігрантів у світі (млн. ос.)	% від чисельності населення
1965	78	2.3
1970	81	2.2
1975	87	2.1
1980	99	2.3
1985	111	2.2
1990	155	2.9
1995	165	2.9
2000	177	2.9
2005	191	2.9
2010	224	3.1
2013	231,5	3.2
2015	243,7	3.3
2017	258	3.4

Таблиця 4. Міграція населення за регіонами світу, 2016 р.

Регіон	2005 р. (млн. ос.)	% від чисельності населення	2016 р. (млн. ос.)	% від чисельності населення
Азія	50,3	1,4	75,1	1,7
Африка	16,5	2,0	20,6	2,5
Північна Америка	40,4	12,8	54,5	17
Південна Америка	6,3	1,2	9,2	2,2
Європа	58,2	8,0	76,2	9,3
Австралія та Океанія	5,0	16,3	8,1	24,8

Таблиця 5. Міграційний рух населення країн світу, 2016 р.

№	Країна	Кількість населення (млн. ос.)	Сальдо міграції (‰)
1.	Албанія	2,9	-3,3
2.	Алжир	40,1	-0,9
3.	Аргентина	43,6	0,1
4.	Бангладеш	162	-3,1
5.	Бразилія	208,9	-0,1
6.	Гана	27,8	-1,9
7.	Німеччина	81,3	1,5
8.	Данія	5,7	2,1
9.	Іран	79,6	-0,1
10.	Іспанія	46,1	8
11.	Канада	36,1	5,7
12.	КНР	1 379, 8	-0,4
13.	Марокко	34,6	-3,3
14.	Мексика	128	-1,7
15.	Непал	28,7	-1,9
16.	Пакистан	191	-1,4
17.	Польща	38,6	-0,4
18.	Російська Федерація	146,3	1,7
19.	США	323	3,9
20.	Туреччина	79,4	-1,2
21.	Філіппіни	101,5	-2
22.	Франція	64,5	1,1
23.	Чеська Республіка	10,6	2,3
24.	Швеція	9,8	5,4
25.	Японія	126,5	0

Таблиця 6. Міграційний рух населення України в 2001-2016 рр, к-ть осіб.

Роки	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
2002	42473	76264	-33791
2003	39489	63699	-24210
2004	38567	46182	-7615
2005	39580	34997	4583
2006	44227	29982	14245
2007	46507	29669	16838
2008	37281	22402	14879
2009	32917	19470	13447
2010	30810	14677	16133
2011	31684	14588	17096
2012	76361	14517	61844
2013	54100	22187	31913
2014	542506	519914	22592
2015	205996	197184	8812
2016	30659	21409	9250

Таблиця 7. Міграційний рух населення України, 2016 рік

	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
Україна	42760,5	533278	14233
області			
Віницька	1602,2	27829	686
Волинська	1042,7	16253	119
Дніпропетровська	3254,9	37594	-1351
Донецька	4265,1	16662	-9239
Житомирська	1247,5	19783	-1280
Закарпатська	1259,2	6103	-1651
Запорізька	1753,6	17890	-797
Івано-Франківська	1382,3	18873	1901
Київська	1732,2	35554	11225
Кіровоградська	973,1	14898	-688
Луганська	2205,4	5974	-5634
Львівська	2534,2	31499	1335
Миколаївська	1158,2	14023	206
Одеська	2390,3	25781	986
Полтавська	1438,9	23735	990
Рівненська	1161,8	19812	-782
Сумська	1113,3	18334	-974
Тернопільська	1065,7	15263	250
Харківська	2718,6	40549	4981
Херсонська	1062,4	12646	-301
Хмельницька	1294,4	22350	-174
Черкаська	1243	18680	-188
Чернівецька	909,9	10548	996
Чернігівська	1045	16538	155
м. Київ	46107	32645	13462

Практично-семінарське заняття № 17

Тема: Ділова гра «Особливості міграційних процесів у регіонах світу»

Основні поняття: міграція, міграційна політика, переселенці, мігранти.

Завдання: Об'єднатись у групи по 3-4 особи з метою проведення аналізу основних міграційних потоків у одному із регіонів світу (за власним вибором). В процесі характеристики регіону виділити позитивні та негативні тенденції міграційного обороту, вказавши наслідки, що несе в собі міграція для обраної території. Проаналізувати міграційну політику державу безпосередньо виділивши вектор її спрямування, ступінь відкритості кордонів, жорсткість пропускну режиму. Розглянути проблеми вимущених переміщених осіб та біженців, політику в цьому напрямі. Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначаєте самостійно).

Результати роботи мають бути продемонстровані у вигляді презентації (допускається наявність відеоматеріалів). Роботу захищає кожен член групи.

План характеристики міграційного портрету території

1. Географічне положення регіону.
2. Чисельність населення (загальна, порівняння кількості населення в провідних та слаборозвинених країнах).
3. Ступінь відкритості кордонів країн, що входять до складу регіону.
4. Позитивні та негативні тенденції міграційного обороту. Кількість іммігрантів та емігрантів (загальна, порівняння міграційних показників в провідних та слаборозвинених країнах).
5. Орієнтованість демографічної політики регіону.
6. Загрози та переваги для регіону у випадку зростання чи спадання рівня міграційного обороту.
7. Загальні висновки (запропонувати, на основі проведеного аналізу, власні заходи демографічної політики, що теоретично можуть бути застосовані країнами досліджуваного регіону).

Орієнтований перелік регіонів для дослідження:

- Близький Схід
- Західна Європа
- Латинська Америка
- Південна Африка
- Південна Європа
- Північна Америка
- Північно-Східна Азія

Практично-семінарське заняття № 18

Тема: Ділова гра «Особливості міграційних процесів в Україні»

Основні поняття: міграція, міграційна політика, переселенці, мігранти.

Завдання: Об'єднатися у три групи, створивши таким чином робочі ініціативні групи дослідників соціогеографів (за бажанням але під керівництвом старости групи, яка доповідає викладачу про склад групи по електронній пошті на наступному тижні). Кожен член ініціативної групи має свою стадію, частину, етап дослідження або виступає експертом чи спеціалістом з певного питання (визначає самостійно).

Робота оформляється у вигляді презентації. Участь у грі беруть усі учасники групи.

Перша група висвітлює питання внутрішньої міграції в Україні, акцентуючи увагу на форс-мажорному міграційному вибуху 2014-2018 рр., розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, проблеми регіонів-реципієнтів та питання адаптації переселенців, зміни у просторовій та соціальній структурі населення. Розглянути державні та регіональні програми допомоги вимущеним переселеним особам. Зробити загальні висновки.

Друга група висвітлює питання зовнішньої міграції (еміграція з України, переважно працездатної частини населення з метою працевлаштування за кордоном, міграцію молоді та освічених кадрів) розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, питання адаптації мігрантів та характер міграції (поворотна-безповоротна), зміни у просторовій та соціальній структурі населення регіонів України. Розглянути державні та регіональні програми щодо міграції населення. Зробити загальні висновки.

Третя група висвітлює питання зовнішньої міграції (імміграція в Україну) розглянути напрями міграції, числові та територіальні особливості, мету міграції та соціодемографічні характеристики мігрантів, питання адаптації мігрантів та характер міграції (поворотна-безповоротна), зміни у просторовій та соціальній структурі населення регіонів України. Розглянути державні та регіональні програми щодо міграції населення. Зробити загальні висновки.

На загальній полеміці обговорити

- Чинники міграційних процесів
- Проблеми, викликані міграцією населення
- Сучасні реалії в Україні
- Шляхи регулювання міграційних процесів на локальному, регіональному та національному рівнях.

Практично-семінарське заняття № 19-20

Тема: Соціально-економічна структура населення: теоретичні питання, часові і регіональні особливості відтворення населення світу та України

Основні поняття: соціальна структура населення, трудові ресурси, економічно активне населення, трудовий потенціал, зайнятість, безробіття.

Питання для обговорення:

1. Соціальна структура населення – класифікація, географічні особливості на глобальному, національному, регіональному рівнях.
2. Якісна складова трудового потенціалу.
3. Трудовий потенціал – особливості формування і використання на глобальному, національному, регіональному рівнях.
4. Проблеми зайнятості і безробіття на глобальному, національному, регіональному рівнях.
5. Проблеми трудового потенціалу, зайнятості і безробіття в умовах старіння населення України.
6. Дати визначення понять «зайнятість» і «безробіття» за українським законодавством і за методологією МОП (міжнародна організація праці).
7. Дуже своєрідний погляд на розуміння категорії трудових ресурсів висловлюють економісти Л.Г. Чернюк і Д.В. Клиновий, відокремлюючи поняття «трудові ресурси», «трудовий потенціал» «людські ресурси», «людський капітал» – ознайомитись з ним.

Практична робота

«Географічний аналіз зайнятості населення світу»

1. Охарактеризувати регіональні відмінності освітнього рівня населення. Побудувати структурні діаграми зайнятості населення різних типів країн (табл. 1). Описати регіональні відмінності рівня і структури зайнятості населення світу.

Таблиця 1. Структура зайнятості населення у країнах світу

Країна	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Австралія	3,3	12,4	84,3
Албанія	58,0	7,8	34,2
Бразилія	18,3	15,3	66,5
Греція	11,6	13,7	74,8
Ефіопія	79,3	5,2	15,5
Єгипет	11,2	16,8	72,0
Ізраїль	1,7	16,1	82,2
Індія	60,0	12,0	28,0
Індонезія	42,1	13,7	44,3
Камбоджа	76,6	6,5	16,9

Канада	2,3	14,3	83,4
Китай	43,0	25,0	32,0
Коста-Ріка	12,3	13,8	73,9
Мексика	13,1	17,4	69,5
ОАЕ	4,4	11,9	83,7
ПАР	5,7	17,4	77,0
Польща	14,7	23,8	61,4
Республіка Корея	7,4	18,0	74,6
Російська Федерація	8,6	21,3	70,0
США	1,6	13,6	84,7
Туреччина	23,7	21,0	55,4
Україна	15,8	18,5	65,7
Франція	3,0	15,8	81,1
ФРН	2,3	23,2	74,6
Швеція	2,2	15,0	82,8
Японія	4,2	18,9	76,9

1. Вивчити та описати особливості формування і використання працересурсного потенціалу України. Яка частка трудових ресурсів серед населення? Яка частка економічно активного населення в країні? Який рівень і структура зайнятості населення в Україні?

2. Обчислити коефіцієнт економічного навантаження працездатного населення України: коефіцієнт економічного навантаження по утриманню дітей, коефіцієнт економічного навантаження по утриманню людей похилого віку, інтегральний коефіцієнт економічного навантаження.

Таблиця 2. Показники зайнятості населення

№	Показник	Формула	Розрахунки	Результат (одиниці вимірювання)
1.	коефіцієнт економічного навантаження по утриманню дітей	$K_d = \frac{P_{+19}}{P_{20-59}}$		
2.	коефіцієнт економічного навантаження по утриманню людей похилого віку	$K_p = \frac{P_{60+}}{P_{20-59}}$		
3.	інтегральний коефіцієнт економічного навантаження	$K_i = K_d + K_p$		

4. Розглянути індекс людського розвитку за регіонами світу.

5. Ознайомтеся з індикаторами соціальної безпеки України (джерело: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm). Виділіть, які з цих індикаторів є стимуляторами, а які – дестимуляторами (наприклад, індикатори-стимулятори – нормальним шрифтом, а індикатори-дестимулятори – курсивом). Визначте для України всі індикатори соціальної безпеки. Користуючись додатком 2 Методичних рекомендацій, визначте, яке значення має кожний з цих індикаторів – оптимальне, задовільне, незадовільне, небезпечне, критичне, мінімальне (абсолютно небезпечне). Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця 2. Індикатори соціальної безпеки України

№ з/п	Індикатори	Хопт	Хздв	Хнездв	Хнебезп	Хкрит	Х _{Укр}	Рівень
1	<i>Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %</i>	18	20	23	25	30	21,2	задовільний
2								

Х₀ – величина індикатора, яка характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0;

Хкрит – величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20 % оптимального значення;

Хнебезп – величина індикатора, яка характеризується як небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,4, або 40 % оптимального значення;

Хнездв – величина індикатора, яка характеризується як незадовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,6, або 60 % оптимального значення;

Хздв – величина індикатора, яка характеризується як задовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,8, або 80 % оптимального значення;

Хопт – величина індикатора, яка характеризується як оптимальний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.

Практично-семінарське заняття № 21

Тема: Моделювання населення. Глобальні проблеми населення

Основні поняття: моделювання, прогнозування, методи прогнозування, демографічна політика.

Питання для обговорення:

1. Демографічна проблема як ключова глобальна проблема в світі.
2. Значення і сутність демографічного прогнозування.
3. Методи демографічного прогнозування.
4. Демографічні моделі для прогнозування чисельності населення і статево-вікового розподілу населення.
5. Демографічна політика: методи та інструментарій, досвід застосування та аналіз ефективності.

Група 1

Група 2

Група 3

Група 4

Зростання чисельності населення – процес, яким характеризується населення світу, особливо останні 50-70 років, який призводить до ...			
Збільшення матеріального споживання	Ущільнення і зосередження населення	Зміни статевої і вікової структури	Збільшення споживання продукції невиробничої сфери
<i>Загальне обговорення</i>			
Глобальні проблеми людства – комплекс проблем і ситуацій, які стосуються життєвих інтересів всіх народів світу і потребують для свого вирішення, колективних зусиль світової громадськості.			
<i>Розкри сутність і шляхи вирішення</i>			
Проблема нерівномірного розподілу населення	Проблема раціонального використання ресурсів світу, деградація природного середовища	Продовольча проблема	Проблема розповсюдження хвороб соціального характеру
<i>Загальне обговорення</i>			

<p>Серед теорій народонаселення відомі роботи А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Т. Мальтуса, Д. Медоуза, С. Капиці.</p> <p><i>Розкрити сутність, сильні і слабкі сторони теорій, аспекти, де вони зараз використовуються.</i></p>			
<p>Роботи А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, вказати галузь знань</p>	<p>Роботи Т. Мальтуса про динаміку чисельності населення і можливу кризу людства</p>	<p>Роботи Д. Медоуза про межі зростання чисельності населення</p>	<p>Роботи С. Капиці про закони гіперболічного зростання чисельності населення</p>
<p><i>Загальне обговорення</i></p>			
<p>Моделювання – метод наукового пізнання, заснований на вивченні реальних об’єктів у вигляді вивчення моделей цих об’єктів, тобто за допомогою вивчення більш доступних для дослідження та (або) втручання об’єктів-заступників природного чи штучного походження, які володіють властивостями реальних об’єктів.</p> <p><i>Розкрити сутність і сфери використання демографічних моделей.</i></p>			
<p>Модель стабільного населення</p>		<p>Модель стаціонарного населення</p>	
<p><i>Загальне обговорення</i></p>			

Практично-семінарське заняття № 22-23

Тема: Ділова гра «Геодемографічні передумови розвитку Харківської області»

Основні поняття: геодемографічна ситуація, народжуваність, смертність, природний приріс, міграція, структура населення, розселення населення, щільність населення, геодемографічна політика.

Питання для обговорення:

1. Геодемографічний потенціал району Харківської області як чинник його розвитку (захист комплексної практичної роботи).

2. Обговорення результатів проведеного геодемографічного дослідження районів Харківської області, виконання SWOT-аналізу розвитку району з огляду на геодемографічний потенціал.

Розгорнутий зміст комплексної практичної роботи

ВСТУП	обґрунтування актуальності теми дослідження мета та задачі роботи об'єкт та предмет дослідження методи дослідження джерела інформації структура роботи
Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ	
1.1. Особливості заселенсько-розселенських процесів. Чисельність населення	Динаміка чисельності населення + показники + графіки, піраміди + аналіз
1.2. Склад населення	Структура населення + показники + графіки, піраміди + аналіз
1.3. Трудові ресурси та ринок праці	Чисельність економічно активного населення, основні види (структура) зайнятості, динаміка показників зайнятості та безробіття
Розділ 2. ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	
2.1. Демографічні процеси та статеві-вікова структура населення	Динаміка основних демографічних процесів, місце за показниками природного приросту в Україні + показники + графіки, картосхема + аналіз
2.2. Міграційний рух населення	Динаміка основних міграційних процесів, місце за показниками міграції населення в Україні + показники + графіки, картосхема + аналіз
Розділ 3. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ НАСЕЛЕННЯ	
3.1. Розселення населення	Щільність населення, індекс концентрації населення
3.2. Аналіз просторово-статистичного розподілу населення	Середній арифметичний центр, медіанний центр, модальний центр розподілу, їх співставлення; центр тяжіння, аналіз найближчого сусідства, характеристика та пояснення просторово-

	статистичних особливостей розподілу населення
Розділ 4. ГЕОДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА	
4.1. Геодемографічний прогноз	Прогнозування чисельності населення методом компонент та за допомогою методу екстраполяції
4.2. Заходи геодемографічної політики	Аналіз існуючої політики, пропозиція заходів регіональної геодемографічної політики за результатами дослідження
ВИСНОВКИ	Відповіді на задачі
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Перелік літературних, періодичних та статистичних джерел, Інтернет-ресурсів, оформлений за правилами
ДОДАТКИ	Вихідні статистичні дані

Під *геодемографічною ситуацією* традиційно розуміють результат взаємодії демографічних і соціально-економічних процесів певного територіально-ієрархічного рівня, що відбувається в певний відрізок часу під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Аналіз геодемографічної ситуації включає в себе такі складові як чисельність та склад населення, основні демографічні та міграційні процеси.

Статеві-вікова структура населення – абсолютне число або частка населення, що приходить на кожну статеві-вікову групу. *Статеві-вікова піраміда* – графік (гістограма), що ілюструє статеві-віковий розподіл населення. По вертикальній осі, починаючи з віку 0 років, відкладається вік в одно- або п'ятирічних вікових інтервалах. Останній віковий інтервал, як правило, відкритий. По горизонтальній осі відкладається або чисельність населення відповідної вікової групи, або її частка (у відсотках) у всьому населенні або в населенні даної статі. При цьому чоловіче населення завжди зображується ліворуч від осі віку, а жіноче – праворуч. Фігура («піраміда»), що отримується, наочно зображає особливості статеві-вікової структури населення, а також історію його змін протягом тривалого часу.

Демографічне навантаження – це узагальнена кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство та економіку невиробничим населенням. Для співвідношення населення різного віку застосовуються *показники демографічного навантаження*. Цей індикатор є не тільки демографічною, а й соціально-економічною характеристикою структури суспільства. Він дає оцінку співвідношення вікових груп населення працездатного і непрацездатного віку, показує, скільки утриманців (дітей до 16 років і населення пенсійного віку) припадає на одну людину працездатного віку.

$$k_{\text{заг}} = \frac{S_{0-14} + S_{50+}}{S_{15-49}} \times 1000, \quad k_{\text{д}} = \frac{S_{0-14}}{S_{15-49}} \times 1000, \quad k_{\text{н}} = \frac{S_{50+}}{S_{15-49}} \times 1000,$$

де $k_{\text{заг}}$, $k_{\text{д}}$, $k_{\text{н}}$ – відповідно коефіцієнт демографічного навантаження покоління батьків загальний, дітьми та прабабками;

S_{0-14} , S_{15-49} , S_{50+} – відповідно кількість дітей, батьків, прабабків.

$$k_{\text{с}} = \frac{S_{65+}}{S_{15-49}} \times 1000, \quad k_{\text{н/д}} = \frac{S_{50+}}{S_{0-14}} \times 1000,$$

де k_c , $k_{n/d}$, – відповідно коефіцієнт демографічного навантаження покоління батьків старими (у віці 65 років і старше) та покоління дітей прабабками (забезпечення онуків та онучок дідами та бабусями).

Можливий варіант розрахунку демографічного навантаження обчислюється шляхом зіставлення чисельності допрацездатного (S_{dn}), працездатного (S_n), та післяпрацездатного (S_{nn}) віку за формулами

$$k_{n.заг} = \frac{S_{dn} + S_{nn}}{S_n} \times 1000, \quad k_{n.dn} = \frac{S_{dn}}{S_n} \times 1000, \quad k_{n.nn} = \frac{S_{nn}}{S_n} \times 1000,$$

де $k_{n.заг}$, $k_{n.dn}$, $k_{n.nn}$ – відповідно загальний коефіцієнт демографічного навантаження населення працездатного віку, населенням допрацездатного та післяпрацездатного віку.

Демографічний процес – закономірна зміна демографічних станів і явищ в населенні, як кількісні, так і якісні, а також зміна самого населення; їх можна поділити на такі, що зменшують чисельність населення (смертність, еміграція), такі, що збільшують чисельність населення (народжуваність, імміграція) та такі, що не впливають на чисельність населення (шлюбність, розлучуваність та інші переміщення між соціальними групами населення).

Народжуваність – процес дітонародження у сукупності людей, які складають генерацію, або у сукупності генерацій – населення; як компонент природного відтворення – частота дітонародження в певній сукупності населення.

Загальний коефіцієнт народжуваності – демографічний показник, який відображає середню чисельність народжених, що припадає на 1000 осіб всього населення певної території; розраховується як відношення число народжень в населенні за період до загального числа людино-років, прожитих населенням за цей період або на середнє населення; виражається в проміле, як число народжень на 1000 населення.

$$n = \frac{N}{ST} \times 1000$$

Загальний коефіцієнт смертності – демографічний показник, який відображає відношення числа смертей в населенні за певний період до загального числа людино-років, прожитих населенням за цей період або на середнє населення; виражається у проміле, як число смертей на 1000 населення.

$$m = \frac{M}{ST} \times 1000$$

Природний рух населення – зміна чисельності і складу населення внаслідок біологічних причин (співвідношення народжуваності і смертності) без урахування міграційних переміщень.

Загальний коефіцієнт природного приросту – демографічний показник, розраховується як відношення різниці між числом народжень та числом смертей в населенні за період до середньої чисельності населення за цей же період, помножене на 1000; виражається в проміле. Простіше може розраховуватись як різниця між загальним коефіцієнтом народжуваності і загальним коефіцієнтом смертності.

$$k_{np.np.} = \frac{N - M}{ST} \times 1000 \quad k_{np.np.} = \left(\frac{N}{ST} - \frac{M}{ST} \right) \times 1000 \quad k_{np.np.} = n - m$$

Міграційний процес – поетапний процес здійснення міграції з однієї країни в іншу; сукупність міграційних подій, здійснюваних одночасно в просторі й часі.

Розглядаючи міграційний процес, насамперед, як сукупність переселень, виділяють три стадії його розвитку: 1) початкова стадія або стадія ухвалення рішення про міграцію; 2) основна стадія або міграція населення; 3) завершальна стадія, спрямована на закріплення, приживлюваність мігранта на новому місці.

Міграційний рух населення – сукупність всіх видів міжпоселенських переміщень, в тому числі циркулярні переміщення, які здійснюються з моменту ухвалення рішення про міграцію, безпосередньо в процесі самого руху, що завершуються на стадії приживлюваності на новому місці або в нових умовах, якщо мова йде про переселення. Включає п'ять основних видів: безповоротну міграцію (або переселення), довгострокову (постійну), сезонні, маятникову і епізодичну міграції. Окрім загальних коефіцієнтів бруutto- та нетто- міграції, доцільно визначити наступні.

Коефіцієнти інтенсивності прибуття (вибуття)

$$K_{V^+} = \frac{V^+}{\bar{S}T} \cdot 1000 \quad K_{V^-} = \frac{V^-}{\bar{S}T} \cdot 1000$$

Коефіцієнт інтенсивності міграції

$$ж_v = \frac{V^+ - V^-}{\bar{S}} \cdot 1000$$

Коефіцієнт *інтенсивності міграційного обороту* показує частку населення, залученого в міграційні процеси, незалежно від напрямку міграції:

$$K_{об} = \frac{V^+ + V^-}{\bar{S}} \cdot 1000 = K_{V^+} + K_{V^-}$$

Дані про сальдо міграції населення по кожному населеному пункту разом з даними про природний приріст населення служать основою для розрахунків чисельності населення на будь-яку дату в період між переписами.

Коефіцієнт ефективності міграції показує питому вагу сальдо міграції в міграційному обороті:

$$K_{об} = \frac{V^+ - V^-}{V^+ + V^-} \cdot 1000 = \frac{K_{V^+} - K_{V^-}}{K_{V^+} + K_{V^-}}$$

Загальний аналіз окремих складових геодемографічної ситуації в просторовому та часовому аспектах та їх аналіз є основою геодемографічної характеристики.

Під *розселенням*, як науковою категорією, розуміємо розміщення населення по певній території, яке характеризується відмінностями у густоті населення, і є наслідком утворення мережі поселень.

Найпоширенішим показником, який використовується для визначення особливостей розміщення населення є його щільність. *Щільність або густина населення* – головна одиниця вимірювання розміщення населення, відображає середню чисельність населення, яка проживає на 1 км²; розраховується як відношення чисельності населення адміністративної одиниці чи іншої території до площі цієї території. Тож, *щільність населення* – рівень заселеності певної території.

$$D = \frac{P}{S} \quad \text{де } N - \text{чисельність населення,} \\ S - \text{площа регіону (району)}$$

Ще одним із показників, що відображають рівномірність розселення населення є *коефіцієнт (індекс) концентрації населення*, за допомогою якого можна побачити розподіл населення за адміністративними одиницями у відношенні до загальної

рівномірності населення території. Індекс концентрації населення на певній території обчислюється як різниці часток площі та населення району:

$$\text{ІКН} = \frac{\sum |P_{\text{ч}} - S_{\text{ч}}|}{2};$$

Частка площі районів:

$$S_{\text{ч}} = \frac{S_{\text{р-н}}}{S_{\text{обл}}} \times 100\%;$$

де: $S_{\text{ч}}$ – частка площі району;
 $S_{\text{р-н}}$ – площа району;
 $S_{\text{обл}}$ – площа області.

Частка населення районів:

$$P_{\text{ч}} = \frac{P_{\text{р-н}}}{P_{\text{обл}}} \times 100\%;$$

де: $P_{\text{ч}}$ – частка населення району;
 $P_{\text{р-н}}$ – населення району;
 $P_{\text{обл}}$ – населення області

Територіальний або просторовий розподіл носить двовимірний характер; місце розташування кожної одиниці досліджуваної сукупності на поверхні (або на території окремого району(регіону)) визначається її координатами (x_i та y_i). При аналізі територіального розміщення будь-якої сукупності виникають завдання, аналогічні завданням, що виникають при аналізі варіаційних рядів лінійної (одновимірної) статистики. Так, за даними територіального розподілу окремих одиниць може ставитися завдання визначення центральної точки, оцінки розсіювання окремих одиниць навколо центральної точки, оцінки асиметрії розподілу тощо. Центральна точка просторового розподілу є свого роду узагальнюючим середнім показником територіального розміщення. Але визначення такої точки – тільки частина аналізу просторових розподілів. Останні, як і будь-які варіаційні розподіли, мають бути охарактеризовані рядом показників. В якості основних показників центральної точки просторового розподілу можуть бути використані середня арифметична, медіана і мода, але перетворені для випадку двовимірних розподілів за площею.

Середній арифметичний центр є показником центральної точки просторового розподілу населення. Він вимірюється за допомогою двох координат x та y , які утворюють прямі лінії, що перетинаються в точці арифметичного центру регіону. Для визначення *середнього арифметичного центру* необхідно, масштабні числа відстаней (протяжність території області) помножити на чисельність населення районів та поділити на чисельність населення всієї області (окремо – по x і y).

$$x = \frac{\sum (P_{\text{р-н}} * L)}{P} \quad y = \frac{\sum (P_{\text{р-н}} * L)}{P}$$

$P_{\text{р-н}}$ – чисельність населення району (області);

L – відстань між вертикальними (горизонтальними) прямими;

P – чисельність населення області

Медіанний центр просторового розподілу знаходиться за аналогією з медіаною в лінійній статистиці, який можна розглядати як положення точки, яка ділить кількість населення на дві рівні частини по широті та довготі. Зазначений спосіб визначення медіанного центру характеризується його неоднозначністю, буде змінюватися зі зміною напрямку перпендикулярних осей. Відзначаючи цей недолік, багато дослідників разом з тим віддають перевагу медіані як центральній точці. Якщо в лінійній статистиці медіана являє собою точку на числовій осі змінних, абсолютне відхилення від якої значень всіх інших одиниць сукупності є мінімальним, то медіанний центр в просторовому розподілі – точка на поверхні, сума відстаней до якої від всіх інших одиниць популяції мінімальна.

Модальний центр можна визначити, як найбільшу точку та поверхні площі розподілу. Це один з найбільш важливих показників просторового розподілу, який дозволяє визначити місце найбільшої концентрації населення.

Центром тяжіння географічного явища називається точка з середніми координатами із координат географічних центрів окремих (по можливості дрібних) територіальних підрозділів області, зваженими за чисельністю (масою) будь-яких ознак цих територій.

$$x_0 = \frac{\sum (P_i - P_0) x_i + P_0 x_1}{\sum P}; \quad y_0 = \frac{\sum (P_i - P_0) y_i + P_0 y_1}{\sum P};$$

Аналіз найближчого сусідства. Щоб проаналізувати просторовий розподіл населення використовується показник, який відображає на відстань між районними центрами, яких можна назвати «сусідами». Цей показник використовується для того, щоб дати аналіз розміщенню центрів районів по відношенню один до одного.

$$R_n = \frac{D}{0.5 \sqrt{\frac{S}{n}}}; \quad D = \frac{r_1 + r_2 + r_3 + \dots + r_n}{n};$$

R_n – відстань до найближчого сусіда;

D – середня відстань між районними центрами області;

S – площа області;

n – кількість районних центрів області.

$r_1 + r_2 + r_3 + \dots + r_n$ – відстань між кожною точкою;

n – число сусідств між районами.

Показник «сусідства» можна розрахувати у два етапи: 1 етап – середньоарифметична відстань між кожним районом області і його найближчим сусідом, 2 етап – розрахунок безпосередньо відстані найближчого сусіда області. Даний показник говорить про розвиненість зв'язків між районними центрами, про подальшу перспективність співпраці декількох районних центрів. При рівномірному розподіленні населення показник R_n буде мати значення від 2,15 і більше. Якщо показник $R_n = 0$, то це означає, що населення скупчено в одному місці. Якщо показник $R_n = 1$, то це означає, що населення розміщено не рівномірно, вибіркоче розподілення.

Отже, провівши наведені розрахунки основних показників, що характеризують розселення населення по території, можна визначити ступінь рівномірності розміщення населення та його щільність, визначити їх територіальну диференціацію (в тому числі – за сільськими та міськими поселеннями).

Методи прогнозування – це сукупність прийомів, способів, які дають змогу на підставі аналізу колишніх (ретроспективних) внутрішніх і зовнішніх зв'язків (даних) зробити висновки про можливий розвиток економіки у майбутньому. Для того щоб визначити перспективну чисельність населення, при складанні короткострокового прогнозу використовується метод ретроспективної екстраполяції, а на більш довгі строки – метод компонент або пересування вікових.

Найбільш уживаним є загальновідомий метод пересування вікових груп або метод компонент. Прогнозування за окремими компонентами демографічного розвитку полягає у комбінації трьох основних процесів, які визначають динаміку населення: народжуваності, смертності та міграцій. Їх пов'язує рівняння демографічного балансу:

$$P^{t+1} = P^t + N^t - M^t + E^t$$

P – чисельність населення,
 N – число народжених у році t
 M – число померлих у році t
 E – сальдо міграцій у році t .
 t - час (зазвичай 1 рік)

Для окремих вікових груп загальна формула пересування може бути записана у вигляді:

$$P_{x+1}^{t+1} = P_x^t - M_x^t + E_x^t = P_x^t - P_x^t * q_x^t + E_x^t$$

x – число повних років, починаючи з 0,
 q – імовірність померти у віці x , не доживши до повних $x+1$ років із таблиці смертності

При цьому слід звернути окрему увагу на пересування крайніх вікових груп – у віці до 1 року та 100 і старше [41]. Виходячи з формули Р. Бека:

$$q_0 = 1 - \frac{N^{t-1} - {}^tM_0^t}{N^t} \times \frac{N^{t-1} - {}^{t-1}M_0^{t-1} - {}^tM_0^{t-1}}{N^{t-1} - {}^{t-1}M_0^{t-1}}$$

доцільно здійснювати пересування різних сукупностей немовлят за різними частинами формули. Так, осіб у віці до 1 року, які на початок прогнозного періоду вже живуть (тобто народжені у році $t-1$), пересуваються у групу повного 1 року (від 1 до 2 років) на початок наступного року за формулою:

$$P_1^{t+1} = P_0^t \times p_0^t$$

при цьому p (імовірність дожити до наступної вікової групи) обчислюється за формулою:

$$p_0^t = \frac{N^{t-1} - {}^{t-1}M_0^{t-1} - {}^tM_0^{t-1}}{N^{t-1} - {}^{t-1}M_0^{t-1}}$$

${}^tM_0^{t-1}$ - число померлих у віці 0 років у році t з народжених у році $t-1$,

N^{t-1} - число народжених у році t_1 .

Відповідно, народжені в попередньому році на початок наступного не досягають повного 1 року. Тому на початок наступного року вони складатимуть вікову групу 0 років (до 1 року). Пересування народжених на початок наступного року відбувається за формулою:

$$P_0^{t+1} = N_0^t \times p_0^t$$

при цьому p обчислюється за іншим множником формули Р. Бека:

$$p_0^t = \frac{N^t - {}^tM_0^t}{N^t}$$

Застосування методів екстраполяції для оцінки майбутньої чисельності населення засновано на припущенні, що виявлені тенденції народжуваності, смертності, міграції буде незмінними протягом прогнозованого періоду часу.

Найбільш наближені оцінки майбутньої чисельності населення за допомогою методу екстраполяції можна отримати за допомогою узагальнюючих показників динаміки:

1) екстраполяція на основі показника середнього абсолютного приросту:

$$S_t = S_0 \times \bar{x}^t$$

\bar{x}^t – показник середнього абсолютного приросту населення

S_t – прогнозована чисельність населення у році t

S_0 - чисельність населення на початок прогнозованого періоду;

t - період прогнозу;

2) екстраполяція на основі показника середнього темпу зростання:

$$S_t = S_0 \times (1 + \bar{x}_{\text{пр}})^t \quad \bar{x}_{\text{пр}} - \text{показник середнього абсолютного приросту}$$

3) екстраполяція на основі показника середнього темпу приросту:

$$S_x^t = \frac{s^{t-1}}{s^{x-1}} \times P_{x-1} \quad S_x^t - \text{показник середнього темпу приросту}$$

Тож, провівши наведені розрахунки прогнозних показників, можна визначити тенденції на найближчу перспективу, виявити проблеми демографічного розвитку території (в тому числі – за сільськими та міськими поселеннями).

На основі виконаного дослідження, варто запропонувати власні заходи регіональної геодемографічної політики.

Вихідні дані:

Забезпечення статистичною інформацією:

1. Інститут демографії та соціальних досліджень імені Н.І.Птухи НАН України http://database.ukrcensus.gov.ua/ukrcensus/Dialog/statfile1_c.asp
2. Адміністративно-територіальний устрій Харківської області <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/ADM/zmistxar.html>
3. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Головне управління статистики у Харківській області <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
5. Харківська обласна державна адміністрація <http://kharkivoda.gov.ua/>
6. Балаклійська районна державна адміністрація <http://balakliya-rda.gov.ua/>
7. Барвінківська районна державна адміністрація <http://barvinkove-rda.gov.ua/>
8. Близнюківська районна державна адміністрація <http://bliznuki-rda.kh.gov.ua/>
9. Борівська районна державна адміністрація <http://borova-rda.kh.gov.ua/>
10. Богодухівська районна державна адміністрація <http://bogodukhivrda.gov.ua/>
11. Валківська районна державна адміністрація <http://valky-rda.kh.gov.ua/>
12. Великобурлуцька районна державна адміністрація <http://velykoburluk-rda.kh.gov.ua/>
13. Вовчанська районна державна адміністрація <http://vovchrda.gov.ua/>
14. Дергачівська районна державна адміністрація <http://dergachirda.gov.ua/>
15. Дворічанська районна державна адміністрація <http://dvorichna-rda.gov.ua/>
16. Зачепилівська районна державна адміністрація <http://zacheprda.gov.ua/>
17. Зміївська районна державна адміністрація <http://www.zmiivrda.gov.ua/>
18. Золочівська районна державна адміністрація <http://zlochivska-rda.gov.ua/>
19. Ізюмська районна державна адміністрація <http://www.izyumrda.gov.ua/>
20. Кегичівська районна державна адміністрація <http://www.kegichevka-rda.gov.ua/>
21. Коломацька районна державна адміністрація <http://kolomakrda.gov.ua/>
22. Красноградська районна державна адміністрація <http://krasnogradrda.gov.ua/>
23. Краснокутська районна державна адміністрація <http://krasnyikut-rda.kh.gov.ua/>
24. Куп'янська районна державна адміністрація <http://kuprda.gov.ua/>
25. Лозівська районна державна адміністрація <http://lozova-rda.kh.gov.ua/>
26. Нововодолазька районна державна адміністрація <http://novovodolagard.kh.gov.ua/>

- 27.Первомайська районна державна адміністрація <http://pervomaisk-rda.kh.gov.ua/>
- 28.Печенізька районна державна адміністрація <http://www.pechenigi-rda.gov.ua/>
- 29.Сахновщинська районна державна адміністрація <http://sahnov-rda.kh.gov.ua/>
- 30.Харківська районна державна адміністрація <http://khrda.gov.ua/>
- 31.Чугуївська районна державна адміністрація <http://chuguevrda.gov.ua/>
- 32.Шевченківська районна державна адміністрація <http://shevchrda.gov.ua/>
- 33.Статистичні щорічники Харківської області

Забезпечення джерелами географічного та демографічного змісту

1. Голиков А. П. Математичні методи в географії / А. П. Голиков, І. Г. Черваньов, А. М. Трофимов– Харків: вид-во при Харківському університеті. 1986. – 143 с.
2. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
3. Демографический энциклопедический словарь / Под ред. Вален-тей Д. И. – М.: Советская энциклопедия, 1985. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geography.su/demogr>
4. Демография и статистика населения: Учебник для вузов / Коллект. автор.: И. И. Елисеева, Э. К. Васильева, М. А. Клупт, О. Н. Никифоров. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 687 с.
5. Джаман В. О. Демогеографія: Навчальний посібник / В. О. Джаман, В. П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Рута», 2002. – 159 с.
6. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В. О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
7. Заставецька О. В. Географія населення України: Навчальний посібник / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, Д. В. Ткач. – Тернопіль. – 2003. – 149 с.
8. Немець Л. М. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, К. А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
9. Немець Л. М. Працересурсний потенціал Харківського регіону (суспільно-географічний аспект) [монографія] / Л. М. Немець, Ю. Ю. Сільченко, К. А. Немець, К. Ю. Сегіда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 186 с.
10. Пальян З. О. Демографічна статистика: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / З. О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2003. – 132 с.
11. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
12. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
13. Шаблій О. І. Математичні методи в економічній географії. – Львів: Вища школа, 1984. – 135 с.
14. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: Підручник / О. І. Шаблій – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
15. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В. В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

Практично-семінарське заняття № 24

Тема: Поточний контроль знань

Питання для підготовки до поточного контролю знань

1. Предмет, задачі та структура географії населення. Місце географії населення в системі географічних та суспільних наук.
2. Схеми структуризації географії населення.
3. Демографія та її зв'язок із географією населення. Роль та задачі демографії як суспільної науки.
4. Методи дослідження демографії.
5. Перепис населення. Наукові принципи та етапи проведення перепису. Поточний облік та реєстри населення.
6. Задачі демографічного прогнозування. Класифікація демографічних прогнозів. Методи оцінки чисельності населення на майбутнє.
7. Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення.
8. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення.
9. Регіональні особливості, причини та чинники розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією.
10. Визначення поняття «відтворення населення» (природний рух). Концепція демографічного переходу.
11. Демографічні коефіцієнти. Аналіз спеціальних показників, що характеризують народжуваність та смертність.
12. Режими відтворення населення.
13. Історичні типи відтворення населення. Демографічні революції та їх зміст. Демографічний вибух.
14. Поняття народжуваність населення з позиції різних наук. Рівень народжуваності, коефіцієнт народжуваності та інші тотожні поняття. Визначення головних факторів впливу на народжуваність, виявлення історичних особливостей зміни даного процесу, аналіз сучасних тенденцій.
15. Визначення понять «смертність» та «тривалість життя». Структура

смертності та її еволюція в часі. Причини смертності. Тривалість життя як індикатор суспільного розвитку. Виявлення територіальних особливостей.

16. Вікова та статевая структура населення. Залежність вікової структури населення від типу відтворення населення.

17. Статеві-вікові піраміди, їх порівняльний аналіз.

18. Визначення понять «шлюбність» і «розлучуваність». Вплив шлюбності та розлучуваності на процеси природного руху населення. Демографічний аналіз шлюбності та розлучуваності.

19. Сім'я та її життєвий цикл. Типи сімейних організацій та сімей. Сімейний склад населення.

20. Поняття, форми і види розселення населення. Урбанізація, субурбанізація; агломераційні процеси.

21. Системи розселення. Основні показники для аналізу розміщення населення.

22. Особливості головних світових агломерацій, світових міст.

23. Поняття складу населення. Класифікація його за етнічними, національними та релігійними ознаками.

24. Щільність, концентрація населення України та її регіонів.

25. Найбільші агломерації та їх характеристика. Проблеми розселення населення України.

26. Міграції населення та їх класифікація. Особливості сучасних міграцій населення у світі.

27. Демографічна і міграційна політика. Міграційні процеси в Україні.

28. Трудові ресурси та економічно активне населення. Старіння населення, зайнятість та безробіття.

29. Концепція демографічного переходу.

30. Регіональна диференціація соціально-економічного складу населення.

31. Зростання чисельності населення світу та глобальні проблеми пов'язані з ним. Гіпотеза Томаса Мальтуса. Модель Денніса Медоуза. Шляхи вирішення глобальних демографічних проблем.

32. Типи і види заходів демографічної політики, територіальні особливості.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Головні ідеї німецької антропогеографії. Французька школа географії людини
2. Діяльність ООН у вивченні та статистичному обліку населення світу
3. Концепція демографічних переходів. Поняття про перший та другий демографічний перехід. Аналіз робіт
4. Демографічні революції. Демографічний потенціал
5. Соціально-економічні фактори, що впливають на розвиток демографічних процесів
6. Сучасні тенденції шлюбності та розлучуваності. Аборти як демографічне явище
7. Проблеми сім'ї в сучасному суспільстві. Проблеми сім'ї в Україні
8. Комп'ютерне моделювання населення
9. Основні тенденції розвитку населення світу
10. Характеристика світових міст
11. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: правове забезпечення та основні положення. Відповідність адміністративно-територіального устрою існуючій системі розселення
12. Особливості міграцій населення окремих країн світу
13. Особливості міграційної політики окремих країн світу. Законодавче забезпечення міграції населення
14. Українська діаспора як результат еміграції: етапи її формування
15. Проблеми зайнятості та безробіття. Показники структурних зрушень»
16. Глобальні проблеми народонаселення. Регіональна демографічна політика в Україні
17. Геодемографічна характеристика територій різного ієрархічного рівня. Показники та їх розподіл.. Геодемографічний потенціал

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до курсу «Географія населення з основами демографії»	
<i>Ключові поняття:</i>	<i>Знати/вміти:</i>
<p>Географія населення, демографія, геодемографія, облік, реєстр і перепис населення</p> <p>Демографічні коефіцієнти, загальні, приватні, спеціальні; прогноз, прогнозування</p>	<p>Передумови, завдання та структура географії населення і демографії, їх зв'язок, місце географії населення в системі географічних і суспільних наук; переваги і недоліки основних джерел інформації про населення, аналіз основної інформації про населення (регіони і країни світу)</p> <p>Розрахунок і аналіз спеціальних показників, які характеризують народжуваність і смертність.</p> <p>Завдання демографічного прогнозування. Класифікація демографічних прогнозів. Методи оцінки чисельності населення, прогноз, розрахунок і аналіз.</p>
Тема 2. Відтворення населення та його структура	
<i>Ключові поняття:</i>	<i>Знати/вміти:</i>
<p>Відтворення, демографічна революція, вибух, криза, раса, етнос, нація, релігія, демографічний процес, народжуваність, смертність, тривалість життя, демографічне навантаження, старіння населення, депопуляція, структура населення, статеві-вікова структура і піраміда</p>	<p>Концепції, типи і види відтворення населення. Основні демографічні процеси. Народжуваність і смертність. Фактори. Передумови становлення і розвитку рас, етносів, релігій. Визначення територіальних особливостей.</p> <p>Визначення головних факторів впливу на народжуваність і смертність, виявити історичні особливості змін, аналіз сучасних новітніх тенденцій. Виявити територіальні особливості та їх аналіз. Причини смертності. Основні показники, їх розрахунок.</p> <p>Демографічний перехід та його особливості за регіонами світу.</p> <p>Вікова, статеві, статево-вікова структура населення – визначення, відображення, фактори, показники, розподіл за регіонами, аналіз. Сімейна структура, типи і види, географічні особливості, демографічна поведінка</p>

Тема 3. Територіальна організація населення

<i>Ключові поняття:</i>	<i>Знати/вміти:</i>
розселення населення, системи розселення, урбанізація (і супутні поняття), агломерація	Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення. Регіональні особливості розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією. Функції поселення, концепції розселення. Форми і види розселення населення. Урбанізаційні та агломераційні процеси.

Тема 4. Особливості вивчення міграції населення

<i>Ключові поняття:</i>	<i>Знати/вміти:</i>
Міграція, міграційний процес, рух, мігрант, міграційна політика, трудові ресурси (потенціал), зайнятість, безробіття	Соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів. Міграційні процеси. Функції міграції. Міграції населення та їх класифікація. Підходи до вивчення міграції населення. Демографічний аналіз міграції населення. Особливості сучасних міграцій населення в світі. Демографічна і міграційна політика. Трудові ресурси і економічно активне населення. Зайнятість і безробіття. Регіональна диференціація соціально-економічного складу населення. Розрахунок основних показників.

Тема 5. Моделювання населення

<i>Ключові поняття:</i>	<i>Знати/вміти:</i>
Моделювання, модель, моделі стаціонарного і стабільного населення	Глобальні проблеми народонаселення; моделі і моделювання населення (приклади Смітта, Рікардо, Мальтуса, Медоуза, Капиці). Демографічна політика як засіб регулювання чисельності та якості населення.

ДОДАТКИ. СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Додаток А. Статистична характеристика адміністративних районів Харківської області (на 1 січня 2016 р.)

№	Адміністративно-територіальна одиниця	Населення, осіб			Площа, км ²	Щільність, чол./км ²	Адміністративний центр	Міста	СМТ	Села, селища	Селищних рад	Сільських рад
		всього	міське	сільське								
1	Балаклійський	819922	51847	30075	1986,5	41	Балаклія	1	3	56	3	20
2	Барвінківський	21817	9031	12804	1364,5	16	Барвінкове	1	2	59	-	12
3	Близнюківський	19084	3786	15298	1380,0	14	Близнюки	-	1	96	1	19
4	Богодухівський	39048	18980	20068	1160,3	34	Богодухів	1	2	75	2	20
5	Борівський	16901	5616	11285	875,3	19	Борова	-	1	37	1	1
6	Валківський	31885	14178	17707	1010,5	32	Валки	1	2	99	2	17
7	Великобурлуцький	22523	6051	16472	1220,8	18	Великий Бурлук	-	2	81	2	16
8	Вовчанський	47084	28099	18985	1888,6	25	Вовчанськ	1	3	91	3	23
9	Дворічанський	17724	3656	14068	1112,4	16	Дворічна	-	1	54	1	13
10	Дергачівський	95136	67948	27188	895,2	106	Дергачі	1	7	55	7	7
11	Зачепилівський	15316	3645	11671	794,0	19	Зачепилівка	-	1	37	1	9
12	Зміївський	71766	33310	38456	1364,7	53	Зміїв	1	2	74	2	13
13	Золочівський	26456	8886	17570	968,6	27	Золочів	-	1	72	1	13
14	Ізюмський	17339	-	17339	1553,5	11	Ізюм	-	-	60	-	17
15	Кегичівський	21041	8789	12252	782,5	27	Кегичівка	-	2	38	2	14
16	Коломацький	7076	2906	4170	329,5	21	Коломак	-	1	33	1	4
17	Красноградський	44699	20996	23703	985,1	45	Красноград	1	-	55	-	13
18	Краснокутський	28202	8874	19328	1040,8	27	Краснокутськ	-	2	64	2	11
19	Куп'янський	24714	-	24714	1280,3	19	Куп'янськ	-	-	70	-	19
20	Лозівський	29064	10283	18781	1403,5	21	Лозова	-	2	82	2	19
21	Нововодолазький	33130	11839	21291	1182,7	28	Нова Водолага	-	2	56	2	13
22	Первомайський	15986	-	15986	1194,5	13	Первомайський	-	-	58	-	18
23	Печенізький	10088	5324	4764	467,5	22	Печеніги	-	1	11	1	4
24	Сахновщинський	21288	7312	13976	1169,9	18	Сахновщина	-	1	63	1	15
25	Харківський	182067	121899	60168	1364,3	133	Харків	2	14	68	14	14
26	Чугуївський	46549	27368	19181	1148,6	41	Чугуїв	-	6	34	6	13
27	Шевченківський	20453	6959	13494	977,4	21	Шевченкове	-	-	19	-	15

Додаток Б. Статистична характеристика міст обласного підпорядкування Харківської області

№	Місто-обласного значення	Населення, жит.			Площа, км ²	Щільність, чол./км ²	Адміністративний центр	Міста	СМТ	Села, селища	Селищних рад	Сільських рад	Склад
		всього	міське	сільське									
1	Ізюм	49727	49727	-	41	1374,390	-	1	-	-	-	-	Ізюмська міська рада
2	Куп'янськ	28755	28755	-	33	963,680	-	1	2	-	2	-	Куп'янська міська рада
3	Лозова	56941	55263	1678	18	3570,550	-	1	1	5	1	1	Лозовська міська рада
4	Люботин	21631	18805	2826	31	768,710	-	1	-	4	-	-	Люботинська міська рада
5	Первомайський	30591	30591	-	31	1065,780	-	1	-	1	-	-	Первомайська міська рада
6	Харків	1449732	1449732	-	306	4737,520	-	1	-	-	-	-	Харківська міська рада
7	Чугуїв	32416	31569	847	13	2846,720	-	1	-	2	-	-	Чугуївська міська рада

Додаток В. Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу Харківської області, осіб

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усього по області	2887897	2866695	2848347	2829016	2812131	2795919	2782422
Міське населення	2272011	2259879	2251434	2243058	2235184	2227452	2221552
Сільське населення	615886	606816	596913	585958	576947	568467	560870
м.Харків	1466297	1464414	1464740	1463174	1461180	1457786	1455964
м.Ізюм	55619	55158	54593	54278	53994	53688	53223
Куп'янськ (міськрада)	61584	60930	60311	59958	59610	59196	58932
Міське населення	61584	60930	60311	59958	59610	59196	58932
м.Куп'янськ	31820	31486	31175	30949	30648	30432	30217
сmt Ківшарівка	20155	19890	19708	19650	19729	19574	19618
сmt Куп'янськ-Вузловий	9609	9554	9428	9359	9233	9190	9097
Лозова (міськрада)	72250	71438	70648	70073	69476	69290	69081
Міське населення	70474	69656	68860	68282	67661	67472	67267
м.Лозова	63086	62261	61436	60862	60229	60014	59796
сmt Панютине	7388	7395	7424	7420	7432	7458	7471
Сільське населення	1776	1782	1788	1791	1815	1818	1814
Люботин (міськрада)	26284	25661	25309	25083	24836	24745	24682
Міське населення	23510	22889	22536	22307	22061	21973	21907
м.Люботин	23510	22889	22536	22307	22061	21973	21907
Сільське населення	2774	2772	2773	2776	2775	2772	2775
Первомайський (міськрада)	32540	32150	31872	31668	31517	31407	31275
Міське населення	32060	31686	31423	31235	31094	31001	30883
м.Первомайський	32060	31686	31423	31235	31094	31001	30883
Сільське населення	480	464	449	433	423	406	392
Чугуїв (міськрада)	36814	36066	35330	34996	34405	34053	33680
Міське населення	35894	35160	34427	34111	33526	33177	32825
м.Чугуїв	35894	35160	34427	34111	33526	33177	32825
Сільське населення	920	906	903	885	879	876	855
Балаклійський район	91091	90020	88950	87881	86904	85989	85476
Міське населення	56414	55794	55288	54667	54184	53736	53533
м.Балаклія	31672	31225	30949	30603	30340	30042	29909
сmt Андріївка	9590	9516	9403	9297	9179	9116	9133
сmt Савинці	5457	5375	5315	5236	5188	5199	5208
сmt Червоний Донець	9695	9678	9621	9531	9477	9379	9283
Сільське населення	34677	34226	33662	33214	32720	32253	31943
Барвінківський район	30854	30094	29273	28341	27474	26622	25753
Міське населення	12670	12332	11978	11605	11241	10889	10564
м.Барвінкове	12670	12332	11978	11605	11241	10889	10564
Сільське населення	18184	17762	17295	16736	16233	15733	15189
Близнюківський район	24986	24367	23694	22990	22419	21923	21420
Міське населення	4846	4709	4579	4406	4276	4175	4076
сmt Близнюки	4846	4709	4579	4406	4276	4175	4076
Сільське населення	20140	19658	19115	18584	18143	17748	17344
Богодухівський район	46294	45196	44027	42900	42090	41425	40967
Міське населення	21665	21103	20557	20082	19845	19623	19525
м.Богодухів	17731	17276	16811	16422	16214	16037	15965
сmt Гути	2002	1949	1905	1873	1856	1841	1838
сmt Шарівка	1932	1878	1841	1787	1775	1745	1722
Сільське населення	24629	24093	23470	22818	22245	21802	21442

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Борівський район	20725	20406	19931	19505	19096	18648	18334
Міське населення	6758	6646	6490	6338	6259	6127	6049
смт Борова	6758	6646	6490	6338	6259	6127	6049
Сільське населення	13967	13760	13441	13167	12837	12521	12285
Валківський район	35859	35242	34773	34258	33834	33443	33107
Міське населення	15438	15180	15062	14895	14777	14738	14710
м.Валки	10169	9990	9868	9763	9645	9644	9643
смт Ков'яги	3479	3419	3406	3334	3307	3277	3257
смт Старий Мерчик	1790	1771	1788	1798	1825	1817	1810
Сільське населення	20421	20062	19711	19363	19057	18705	18397
Великобурлуцький район	27549	27029	26374	25705	25163	24681	24277
Міське населення	7371	7145	6933	6749	6611	6488	6380
смт Великий Бурлук	4833	4671	4534	4426	4364	4282	4195
смт Приколотне	2538	2474	2399	2323	2247	2206	2185
Сільське населення	20178	19884	19441	18956	18552	18193	17897
Вовчанський район	53945	53033	52279	51465	50720	50125	49602
Міське населення	30414	29989	29778	29437	29167	29020	28819
м.Вовчанськ	20313	19980	19852	19616	19486	19388	19236
смт Білий Колодязь	4569	4502	4402	4329	4255	4179	4134
смт Вільча	1674	1695	1761	1770	1736	1760	1767
смт Старий Салтів	3858	3812	3763	3722	3690	3693	3682
Сільське населення	23531	23044	22501	22028	21553	21105	20783
Дворічанський район	21746	21265	20851	20280	19856	19501	19057
Міське населення	4375	4266	4223	4097	4045	3999	3925
смт Дворічна	4375	4266	4223	4097	4045	3999	3925
Сільське населення	17371	16999	16628	16183	15811	15502	15132
Дергачівський район	97700	96883	96325	96113	95771	95416	95220
Міське населення	69066	68526	68225	68163	67976	67767	67697
м.Дергачі	19868	19469	19153	19044	18812	18610	18442
смт Вільшани	7191	7150	7069	7019	7022	7062	7034
смт Козача Лопань	5815	5694	5663	5625	5547	5501	5430
смт Мала Данилівка	7550	7640	7734	7781	7714	7586	7755
смт Пересічна	7137	7102	7050	7072	7091	7079	7072
смт Прудянка	1974	1949	1937	1939	1957	1949	1920
смт Слатине	6709	6641	6652	6651	6629	6610	6575
смт Солоницівка	12822	12881	12967	13032	13204	13370	13469
Сільське населення	28634	28357	28100	27950	27795	27649	27523
Зачепилівський район	18487	18121	17723	17296	16966	16687	16442
Міське населення	4277	4189	4091	4005	3966	3922	3873
смт Зачепилівка	4277	4189	4091	4005	3966	3922	3873
Сільське населення	14210	13932	13632	13291	13000	12765	12569
Зміївський район	80385	79417	78203	76954	75961	75124	74236
Міське населення	36589	36085	35594	35223	34888	34659	34391
м.Зміїв	16749	16457	16194	15963	15756	15641	15493
смт Зідьки	4028	3980	3930	3912	3901	3890	3853
смт Комсомольське	15812	15648	15470	15348	15231	15128	15045
Сільське населення	43796	43332	42609	41731	41073	40465	39845

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Золочівський район	33216	32425	31596	30781	30127	29412	28798
Міське населення	11215	10850	10463	10181	9982	9722	9543
смт Золочів	11215	10850	10463	10181	9982	9722	9543
Сільське населення	22001	21575	21133	20600	20145	19690	19255
Ізюмський район	21690	21356	20975	20451	19995	19652	19211
Сільське населення	21690	21356	20975	20451	19995	19652	19211
Кегичівський район	23280	23038	22903	22625	22414	22185	21995
Міське населення	9544	9463	9408	9345	9260	9221	9163
смт Кегичівка	6634	6566	6546	6501	6419	6388	6360
смт Чапаєве	2910	2897	2862	2844	2841	2833	2803
Сільське населення	13736	13575	13495	13280	13154	12964	12832
Коломацький район	8867	8715	8547	8367	8192	8004	7895
Міське населення	3769	3707	3630	3566	3486	3404	3358
смт Коломак	3769	3707	3630	3566	3486	3404	3358
Сільське населення	5098	5008	4917	4801	4706	4600	4537
Красноградський район	48754	48376	47984	47439	47114	46768	46339
Міське населення	22395	22279	22058	21878	21765	21808	21630
м.Красноград	22395	22279	22058	21878	21765	21808	21630
Сільське населення	26359	26097	25926	25561	25349	24960	24709
Краснокутський район	32499	31913	31296	30804	30490	30205	29867
Міське населення	9957	9803	9638	9505	9442	9410	9312
смт Краснокутськ	8080	7987	7902	7847	7807	7831	7780
смт Костянтинівка	1877	1816	1736	1658	1635	1579	1532
Сільське населення	22542	22110	21658	21299	21048	20795	20555
Куп'янський район	29041	28607	28100	27699	27297	26972	26627
Сільське населення	29041	28607	28100	27699	27297	26972	26627
Лозівський район	33975	33480	33071	32487	32040	31613	31181
Міське населення	11487	11338	11178	11098	11046	10946	10838
смт Краснопавлівка	7710	7640	7592	7565	7538	7493	7416
смт Орілька	3777	3698	3586	3533	3508	3453	3422
Сільське населення	22488	22142	21893	21389	20994	20667	20343
Нововодолазький район	39726	38982	38126	37311	36711	36174	35726
Міське населення	14029	13861	13634	13375	13170	12921	12795
смт Нова Водолага	13380	13221	13021	12776	12586	12354	12233
смт Бірки	649	640	613	599	584	567	562
Сільське населення	25697	25121	24492	23936	23541	23253	22931
Первомайський район	19687	19476	19083	18620	18307	17931	17593
Сільське населення	19687	19476	19083	18620	18307	17931	17593
Печенізький район	11624	11458	11286	11130	11012	10888	10817
Міське населення	5933	5823	5747	5709	5673	5616	5611
смт Печеніги	5933	5823	5747	5709	5673	5616	5611
Сільське населення	5691	5635	5539	5421	5339	5272	5206
Сахновщинський район	25758	25297	24753	24173	23716	23264	22967
Міське населення	8404	8274	8135	8012	7969	7880	7812
смт Сахновщина	8404	8274	8135	8012	7969	7880	7812
Сільське населення	17354	17023	16618	16161	15747	15384	15155

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Харківський район	185565	184358	183873	183428	183323	183452	183591
Міське населення	124238	123175	122710	122322	122123	122206	122161
м.Мерефа	24310	23625	23034	22856	22633	22603	22536
м.Південне	8342	8303	8200	8153	8112	8070	8002
смт Бабаї	7230	7146	7157	7111	7108	7106	7058
смт Безлюдівка	9576	9513	9546	9536	9582	9580	9617
смт Березівка	1676	1651	1633	1608	1610	1614	1620
смт Буди	6902	6831	6800	6743	6686	6596	6513
смт Васищево	6045	5987	5972	5963	5973	5993	6011
смт Високий	11245	11143	11122	11030	10990	10908	10817
смт Коротич	5068	5020	5076	5078	5094	5120	5116
смт Кулиничі	3062	3045	3057	3104	3141	3132	3130
смт Манченки	1160	1117	1070	1029	985	982	918
смт Пісочин	18660	19098	19595	19887	20205	20736	21212
смт Покотилівка	10214	10119	10053	10063	10008	9955	9939
смт Рогань	4912	4798	4642	4491	4324	4165	4038
смт Утківка	1311	1307	1300	1284	1270	1256	1253
смт Хорошево	4525	4472	4453	4386	4402	4390	4381
Сільське населення	61327	61183	61163	61106	61200	61246	61430
Чугуївський район	50233	49590	49084	48613	48218	48012	47699
Міське населення	28499	28245	28002	27913	27783	27748	27671
смт Введенка	2713	2682	2658	2633	2576	2558	2520
смт Кочеток	3544	3501	3462	3450	3356	3318	3307
смт Малинівка	7758	7660	7544	7483	7480	7456	7466
смт Новопокровка	4976	4933	4893	4870	4876	4873	4841
смт Чкаловське	4052	4015	4007	4026	4040	4075	4065
смт Есхар	5456	5454	5438	5451	5455	5468	5472
Сільське населення	21734	21345	21082	20700	20435	20264	20028
Шевченківський район	22973	22734	22464	22170	21903	21638	21388
Міське населення	7220	7204	7143	7142	7124	7134	7115
смт Шевченкове	7220	7204	7143	7142	7124	7134	7115
Сільське населення	15753	15530	15321	15028	14779	14504	14273

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього по області	2769089	2755108	2742180	2 744 419	2 737 242	2731302	2718616
Міське населення	2214078	2205163	2197246	2 204 935	2 202 474	2200662	2192471
Сільське населення	555011	549945	544934	539 484	534 768	530640	526145
м.Харків	1452256	1446500	1441362	1 451 028	1 451 132	1452887	1449732
м.Ізюм	52821	52374	51934	51 511	51 175	50591	49727
Куп'янськ (міськрада)	58728	58505	58227	57 898	57 487	57142	56615
Міське населення	58728	58505	58227	57 898	57 487	57142	56615
м.Куп'янськ	30014	29902	29686	29 487	29 247	29057	28755
смт Ківшарівка	19611	19544	19498	19 422	19 345	15264	19119
смт Куп'янськ-Вузловий	9103	9059	9043	8 989	8 895	8821	8741
Лозова (міськрада)	68737	68339	67834	67 456	67 014	66460	65873
Міське населення	66934	66546	66039	65 704	65 274	64745	64195
м.Лозова	59470	59136	58636	58 307	57 916	57407	56941
смт Панютине	7464	7410	7403	7 397	7 358	7338	7254
Сільське населення	1803	1793	1795	1 752	1 740	1715	1678
Люботин (міськрада)	24610	24660	24664	24 711	24 663	24530	24457
Міське населення	21825	21866	21868	21 909	21 853	21714	21631
м.Люботин	21825	21866	21868	21 909	21 853	21714	21631
Сільське населення	2785	2794	2796	2 802	2 810	2816	2826
Первомайський (міськрада)	31302	31224	31166	31 061	30 984	30821	30591
Міське населення	30910	30842	30796	30 694	30 613	30472	30251
м.Первомайський	30910	30842	30796	30 694	30 613	30472	30251
Сільське населення	392	382	370	367	359	349	340
Чугуїв (міськрада)	33379	33172	33172	33 120	33 227	33280	33263
Міське населення	32532	32331	32327	32 279	32 379	32442	32416
м.Чугуїв	32532	32331	32327	32 279	32 379	32442	32416
Сільське населення	847	841	845	841	848	838	847
Балаклійський район	84998	84571	84002	83 495	83 023	82530	81922
Міське населення	53315	53149	52851	52 617	52 381	52158	51847
м.Балаклія	29781	29676	29623	29 499	29 395	29307	29091
смт Андріївка	9081	9045	8977	8 967	8 918	8847	8843
смт Савинці	5216	5216	5177	5 154	5 141	5120	5069
смт Червоний Донець	9237	9212	9074	8 997	8 927	8884	8844
Сільське населення	31683	31422	31151	30 878	30 642	30372	30075
Барвінківський район	25270	24679	23991	23 387	22 799	22367	21817
Міське населення	10395	10205	9950	9 709	9 465	9290	9013
м.Барвінкове	10395	10205	9950	9 709	9 465	9290	9013
Сільське населення	14875	14474	14041	13 678	13 334	13077	12804
Близнюківський район	21148	20774	20452	20 084	19 675	19366	19084
Міське населення	4025	3957	3943	3 909	3 856	3844	3786
смт Близнюки	4025	3957	3943	3 909	3 856	3844	3786
Сільське населення	17123	16817	16509	16 175	15 819	15522	15298
Богодухівський район	40676	40411	40167	39 866	39 677	39448	39048
Міське населення	19449	19398	19329	19 270	19 200	19112	18980
м.Богодухів	15897	15867	15829	15 797	15 720	15658	15567
смт Гути	1828	1821	1797	1 782	1 768	1755	1739
смт Шарівка	1724	1710	1703	1 691	1 712	16699	1674
Сільське населення	21227	21013	20838	20 596	20 477	20336	20068

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Борівський район	18101	17846	17534	17 362	17 256	17095	16901
Міське населення	5936	5864	5765	5 740	5 722	5685	5616
смт Борова	5936	5864	5765	5 740	5 722	5685	5616
Сільське населення	12165	11982	11769	11 622	11 534	11410	11285
Валківський район	32869	32567	32356	32 121	32 046	32002	31885
Міське населення	14676	14493	14420	14 320	14 255	14255	14178
м.Валки	9615	9528	9475	9 410	9 355	9322	9235
смт Ков'яги	3234	3177	3161	3 138	3 121	3117	3113
смт Старий Мерчик	1827	1788	1784	1 772	1 779	1816	1830
Сільське населення	18193	18074	17936	17 801	17 791	17747	17707
Великобурлуцький район	23955	23725	23433	23 208	22 902	22708	22523
Міське населення	6313	6289	6207	6 171	6 108	6077	6051
смт Великий Бурлук	4154	4144	4079	4 053	4 019	3998	3979
смт Приколотне	2159	2145	2128	2 118	2 089	2079	2072
Сільське населення	17642	17436	17226	17 037	16 794	16631	16472
Вовчанський район	49125	48689	48369	48 087	47 704	47407	47084
Міське населення	28732	28575	28537	28 476	28 359	28226	28099
м.Вовчанськ	19192	19123	19114	19 082	19 029	18906	18784
смт Білий Колодязь	4107	4050	4020	3 988	3 950	3959	3953
смт Вільча	1765	1744	1746	1 759	1 765	1781	1803
смт Старий Салтів	3668	3658	3657	3 647	3 615	3580	3559
Сільське населення	20393	20114	19832	19 611	19 345	19181	18985
Дворічанський район	18868	18751	18593	18 431	18 203	17991	17724
Міське населення	3908	3921	3872	3 812	3 794	3733	3656
смт Дворічна	3908	3921	3872	3 812	3 794	3733	3656
Сільське населення	14960	14830	14721	14 619	14 409	14258	14068
Дергачівський район	95019	94927	94873	95 103	95 144	95060	95136
Міське населення	67635	67610	67660	67 948	68 002	67927	67948
м.Дергачі	18341	18194	18162	18 154	18 210	18223	18202
смт Вільшани	7011	7011	7007	7 041	7 006	6964	6947
смт Козача Лопань	5392	5349	5363	5 334	5 305	5270	5275
смт Мала Данилівка	7874	7962	7975	8 162	8 223	8275	8267
смт Пересічна	7069	7084	7091	7 118	7 111	7123	7110
смт Прудянка	1877	1865	1850	1 852	1 826	1827	1931
смт Слатине	6546	6555	6517	6 526	6 517	6494	6483
смт Солоницівка	13525	13590	13695	13 761	13 804	13751	13733
Сільське населення	27384	27317	27213	27 155	27 142	27133	27188
Зачепилівський район	16299	16119	15941	15 767	15 546	15428	15316
Міське населення	3824	3806	3789	3 753	3 677	3651	3645
смт Зачепилівка	3824	3806	3789	3 753	3 677	3651	3645
Сільське населення	12475	12313	12152	12 014	11 869	11777	11671
Зміївський район	73522	73036	72896	72 665	72 445	72222	71766
Міське населення	34239	34017	33956	33 853	33 698	33550	33310
м.Зміїв	15435	15305	15270	15 211	15 160	15049	14946
смт Зідьки	3849	3848	3871	3 866	3 857	3903	3903
смт Комсомольське	14955	14864	14815	14 776	14 681	14598	14461
Сільське населення	39283	39019	38940	38 812	38 747	38672	38456

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Золочівський район	28290	27764	27253	26 925	26 764	26725	26456
Міське населення	9437	9258	9086	9 012	8 977	9034	8886
смт Золочів	9437	9258	9086	9 012	8 977	9034	8886
Сільське населення	18853	18506	18167	17 913	17 787	17691	17570
Ізюмський район	18908	18684	18365	18 106	17 914	17599	17339
Сільське населення	18908	18684	18365	18 106	17 914	17599	17339
Кегичівський район	21867	21780	21648	21 514	21 302	21190	210414
Міське населення	9116	9098	9065	9 018	8 931	8895	8789
смт Кегичівка	6324	6307	6286	6 246	6 186	6165	6090
смт Чапаєве	2792	2791	2779	2 772	2 745	2730	2699
Сільське населення	12751	12682	12583	12 496	12 371	12295	12252
Коломацький район	7783	7699	7576	7 399	7 250	7163	7076
Міське населення	3303	3258	3163	3 074	3 004	2962	2906
смт Коломак	3303	3258	3163	3 074	3 004	2962	2906
Сільське населення	4480	4441	4413	4 325	4 246	4201	4170
Красноградський район	46081	45816	45604	45 402	45 229	45045	44699
Міське населення	21532	21430	21352	21 332	21 231	21143	20996
м.Красноград	21532	21430	21352	21 332	21 231	21143	20996
Сільське населення	24549	24386	24252	24 070	23 998	23902	23703
Краснокутський район	29609	29339	29156	28 930	28 711	28482	28202
Міське населення	9237	9184	9146	9 108	9 014	8935	8874
смт Краснокутськ	7748	7748	7736	7 744	7 695	7642	7583
смт Костянтинівка	1489	1436	1410	1 364	1 319	1293	1291
Сільське населення	20372	20155	20010	19 822	19 697	19547	19328
Куп'янський район	26309	26054	25816	25 535	25 283	24967	24714
Сільське населення	26309	26054	25816	25 535	25 283	24967	24714
Лозівський район	30950	30749	30472	30 049	29 774	29519	29064
Міське населення	10785	10757	10724	10 617	10 548	10453	10283
смт Краснопавлівка	7393	7386	7362	7 289	7 260	7193	7083
смт Орілька	3392	3371	3362	3 328	3 288	3260	3200
Сільське населення	20165	19992	19748	19 432	19 226	19066	18781
Нововодолазький район	35339	34963	34547	34 154	33 884	33525	33130
Міське населення	12672	12564	12403	12 276	12 132	12004	11839
смт Нова Водолага	12129	12029	11868	11 739	11 583	11447	11295
смт Бірки	543	535	535	537	549	557	544
Сільське населення	22667	22399	22144	21 878	21 752	21521	21291
Первомайський район	17248	17017	16759	16 550	16 338	16143	15986
Сільське населення	17248	17017	16759	16 550	16 338	16143	15986
Печенізький район	10686	10553	10470	10 396	10 336	10221	10088
Міське населення	5595	5535	5475	5 466	5 454	5406	5324
смт Печеніги	5595	5535	5475	5 466	5 454	5406	5324
Сільське населення	5091	5018	4995	4 930	4 882	4815	4764
Сахновщинський район	22764	22542	22323	22 034	21 830	21671	21188
Міське населення	7741	7686	7663	7 571	7 521	7443	7312
смт Сахновщина	7741	7686	7663	7 571	7 521	7443	7312
Сільське населення	15023	14856	14660	14 463	14 309	14228	13976

**Чисельність населення в розрізі районів, міст та селищ міського типу
Харківської області, осіб (продовження)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Харківський район	182986	183083	183184	183 359	182 918	182444	182067
Міське населення	121581	121654	121822	122 069	122 342	122110	121899
м.Мерефа	22365	22299	22273	22 280	22 383	22336	22314
м.Південне	7978	7937	7880	7 818	7 856	7788	7786
смт Бабаї	7020	6989	6958	6 930	6 915	6884	6866
смт Безлюдівка	9614	9642	9662	9 698	9 699	9700	9661
смт Березівка	1610	1601	1595	1 620	1 639	1647	1641
смт Буди	6439	6381	6350	6 279	6 262	6216	6154
смт Васищево	5989	6016	6006	6 021	5 995	5979	5956
смт Високий	10687	10611	10574	10 546	10 552	10535	10448
смт Коротич	5106	5107	5131	5 173	5 170	5174	5165
смт Кулиничі	3131	3125	3106	3 103	3 055	3030	3022
смт Манченки	842	838	835	822	782	751	728
смт Пісочин	21451	21864	22293	22 658	22 972	23116	23269
смт Покотилівка	9873	9846	9838	9 849	9 835	9805	9766
смт Рогань	3910	3830	3775	3 729	3 699	3651	3618
смт Утківка	1252	1231	1241	1 242	1 228	1230	1239
смт Хорошево	4314	4337	4305	4 301	4 300	4268	4266
Сільське населення	61405	61429	61362	61 290	60 576	60334	60168
Чугуївський район	47246	46980	46918	46 752	46 830	46639	46549
Міське населення	27472	27358	27383	27 324	27 456	27395	27368
смт Введенка	2465	2460	2445	2 435	2 456	2442	2429
смт Кочеток	3255	3208	3164	5 480	5 519	3124	3098
смт Малинівка	7440	7424	7469	3 124	3 115	7552	7601
смт Новопокровка	4799	4787	4812	7 511	7 584	4856	4870
смт Чкаловське	4026	3971	4008	4 792	4 829	3926	3901
смт Есхар	5487	5508	5485	3 982	3 953	5495	5469
Сільське населення	19774	19622	19535	19 428	19 374	19244	19181
Шевченківський район	21340	21216	21123	20 953	20 777	20634	20453
Міське населення	7154	7133	7132	7 100	7 063	7032	6959
смт Шевченкове	7154	7133	7132	7 100	7 063	7032	6959
Сільське населення	14186	14083	13991	13 853	13 714	13602	13494

**Додаток Г. Розподіл населення за статтю та віком в розрізі міст та районів
Харківської області, на 1 січня 2014 року**

Вік (років)	м. ХАРКІВ		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	1431565	660766	770799
0-4	64705	33439	31266
5-9	58562	30008	28554
10-14	44781	22977	21804
15-19	75860	39415	36445
20-24	110233	59342	50891
25-29	122210	62012	60198
30-34	132528	69258	63270
35-39	113623	56437	57186
40-44	104368	50052	54316
45-49	93662	43239	50423
50-54	107898	46990	60908
55-59	100771	41105	59666
60-64	94715	36849	57866
65-69	63036	23512	39524
70 і старше	144613	46131	98482
м. ІЗЮМ			
Вік (років)	м. ІЗЮМ		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	51192	22555	28637
0-4	2244	1164	1080
5-9	2252	1149	1103
10-14	2059	1046	1013
15-19	1944	935	1009
20-24	2741	1368	1373
25-29	4136	2086	2050
30-34	3614	1687	1927
35-39	3874	1825	2049
40-44	3896	1939	1957
45-49	3408	1487	1921
50-54	4109	1819	2290
55-59	3980	1565	2415
60-64	4211	1657	2554
65-69	2370	885	1485
70 і старше	6354	1943	4411

Вік (років)	КУП'ЯНСЬК (МІСЬКРАДА)		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	57648	25714	31934
0-4	2688	1385	1303
5-9	2720	1405	1315
10-14	2432	1230	1202
15-19	2500	1221	1279
20-24	3187	1638	1549
25-29	5006	2559	2447
30-34	4500	2155	2345
35-39	4454	2114	2340
40-44	4196	1956	2240
45-49	3958	1817	2141
50-54	4684	1999	2685
55-59	4495	1809	2686
60-64	4300	1698	2602
65-69	2476	921	1555
70 і старше	6052	1807	4245
ЛОЗОВА (МІСЬКРАДА)			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
	Все населення в т.ч. у віці, років:	67724	30648
0-4	3364	1700	1664
5-9	3126	1631	1495
10-14	2699	1394	1305
15-19	2667	1358	1309
20-24	3621	1870	1751
25-29	5899	3055	2844
30-34	5554	2793	2761
35-39	5173	2355	2818
40-44	4616	2166	2450
45-49	4835	2131	2704
50-54	5916	2540	3376
55-59	5964	2439	3525
60-64	5329	2176	3153
65-69	2708	1050	1658
70 і старше	6253	1990	4263
ЛЮБОТИН (МІСЬКРАДА)			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки

Все населення в т.ч. у віці, років:	24556	11245	13311
0-4	1332	710	622
5-9	1202	639	563
10-14	893	475	418
15-19	1062	605	457
20-24	1409	733	676
25-29	2027	1024	1003
30-34	1884	951	933
35-39	1759	875	884
40-44	1565	769	796
45-49	1566	694	872
50-54	2072	923	1149
55-59	1802	796	1006
60-64	1731	676	1055
65-69	996	393	603
70 і старше	3256	982	2274
м. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	31347	14286	17061
0-4	1620	797	823
5-9	1539	818	721
10-14	1308	704	604
15-19	1172	633	539
20-24	1792	949	843
25-29	2664	1349	1315
30-34	2652	1359	1293
35-39	2644	1369	1275
40-44	2252	1067	1185
45-49	2141	966	1175
50-54	2498	1049	1449
55-59	2288	933	1355
60-64	2361	933	1428
65-69	1308	475	833
70 і старше	3108	885	2223
ЧУГУЇВ (МІСЬКРАДА)			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	32893	15541	17352
0-4	1854	955	899

5-9	1784	928	856
10-14	1410	741	669
15-19	1335	710	625
20-24	2031	1050	981
25-29	2680	1336	1344
30-34	3590	2335	1255
35-39	2454	1208	1246
40-44	2047	968	1079
45-49	2009	867	1142
50-54	2514	1050	1464
55-59	2475	996	1479
60-64	2276	931	1345
65-69	1320	521	799
70 і старше	3114	945	2169

Вік (років)	БАЛАКЛІЙСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	83312	39034	44278
0-4	4302	2184	2118
5-9	3718	1943	1775
10-14	3502	1773	1729
15-19	3399	1726	1673
20-24	5061	2593	2468
25-29	6994	3633	3361
30-34	5957	3081	2876
35-39	6210	3307	2903
40-44	6165	3116	3049
45-49	5826	2891	2935
50-54	6961	3290	3671
55-59	6251	2880	3371
60-64	5500	2279	3221
65-69	3094	1198	1896
70 і старше	10372	3140	7232

Вік (років)	БАРВІНКІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	23397	10966	12431
0-4	1297	632	665
5-9	1056	564	492
10-14	1159	607	552
15-19	1127	598	529
20-24	1055	636	419

25-29	1535	904	631
30-34	1433	772	661
35-39	1623	802	821
40-44	1582	795	787
45-49	1650	822	828
50-54	1903	908	995
55-59	1842	797	1045
60-64	1668	725	943
65-69	912	360	552
70 і старше	3555	1044	2511

Вік (років)	БЛИЗНЮКІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	19761	9233	10528
0-4	1160	562	598
5-9	953	476	477
10-14	967	497	470
15-19	968	496	472
20-24	1348	711	637
25-29	1344	742	602
30-34	1004	533	471
35-39	1258	644	614
40-44	1422	701	721
45-49	1569	797	772
50-54	1459	704	755
55-59	1414	670	744
60-64	1321	580	741
65-69	743	278	465
70 і старше	2831	842	1989

Вік (років)	БОГОДУХІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	39808	18672	21136
0-4	2125	1072	1053
5-9	1889	995	894
10-14	1740	862	878
15-19	1758	840	918
20-24	2533	1299	1234
25-29	3275	1720	1555
30-34	3270	1960	1310
35-39	2656	1373	1283
40-44	2541	1280	1261

45-49	2596	1241	1355
50-54	3221	1455	1766
55-59	2783	1310	1473
60-64	2708	1118	1590
65-69	1475	599	876
70 і старше	5238	1548	3690

Вік (років)	БОРІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	17380	8140	9240
0-4	899	461	438
5-9	857	417	440
10-14	835	411	424
15-19	760	390	370
20-24	1130	577	553
25-29	1349	743	606
30-34	1072	554	518
35-39	1211	589	622
40-44	1224	605	619
45-49	1192	566	626
50-54	1377	641	736
55-59	1271	583	688
60-64	1220	546	674
65-69	663	276	387
70 і старше	2320	781	1539

Вік (років)	ВАЛКІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	32347	15029	17318
0-4	1623	855	768
5-9	1526	820	706
10-14	1313	687	626
15-19	1452	783	669
20-24	2030	1020	1010
25-29	2472	1313	1159
30-34	2370	1144	1226
35-39	2264	1159	1105
40-44	2300	1137	1163
45-49	2122	1071	1051
50-54	2502	1151	1351
55-59	2275	1035	1240
60-64	2334	1003	1331

65-69	1363	553	810
70 і старше	4401	1298	3103
ВЕЛИКОБУРЛУЦЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	ВЕЛИКОБУРЛУЦЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	23061	10742	12319
0-4	1198	649	549
5-9	1115	561	554
10-14	1209	608	601
15-19	1197	627	570
20-24	1483	778	705
25-29	1783	911	872
30-34	1538	786	752
35-39	1532	736	796
40-44	1679	826	853
45-49	1663	821	842
50-54	1751	835	916
55-59	1603	743	860
60-64	1420	626	794
65-69	896	337	559
70 і старше	2994	898	2096
ВОВЧАНСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	ВОВЧАНСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	47402	22039	25363
0-4	2410	1246	1164
5-9	2262	1177	1085
10-14	1979	1044	935
15-19	2173	1148	1025
20-24	3013	1542	1471
25-29	3921	2180	1741
30-34	3093	1540	1553
35-39	3206	1651	1555
40-44	3147	1523	1624
45-49	3179	1523	1656
50-54	3864	1809	2055
55-59	3430	1537	1893
60-64	3214	1374	1840
65-69	1913	739	1174
70 і старше	6598	2006	4592

Вік (років)	ЗМІЇВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	72327	33297	39030
0-4	3830	2034	1796
5-9	3423	1751	1672
10-14	2751	1424	1327
15-19	3096	1574	1522
20-24	4178	2213	1965
25-29	5480	2855	2625
30-34	4948	2534	2414
35-39	4985	2506	2479
40-44	5194	2560	2634
45-49	4759	2206	2553
50-54	5880	2672	3208
55-59	5356	2390	2966
60-64	5034	2146	2888
65-69	3080	1200	1880
70 і старше	10333	3232	7101
ДВОРІЧАНСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	ДВОРІЧАНСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	18277	8449	9828
0-4	1003	471	532
5-9	909	486	423
10-14	793	379	414
15-19	897	489	408
20-24	1198	634	564
25-29	1397	739	658
30-34	1030	507	523
35-39	1194	587	607
40-44	1382	688	694
45-49	1240	635	605
50-54	1524	701	823
55-59	1264	579	685
60-64	1210	508	702
65-69	736	299	437
70 і старше	2500	747	1753
ДЕРГАЧІВСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	ДЕРГАЧІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки

Все населення в т.ч. у віці, років:	95166	43766	51400
0-4	5042	2605	2437
5-9	4578	2364	2214
10-14	3690	1874	1816
15-19	4016	2046	1970
20-24	5822	2917	2905
25-29	7986	4118	3868
30-34	8005	3952	4053
35-39	7208	3668	3540
40-44	6474	3201	3273
45-49	5992	2849	3143
50-54	7308	3309	3999
55-59	7197	3151	4046
60-64	6867	2821	4046
65-69	3826	1526	2300
70 і старше	11155	3365	7790

Вік (років)	ЗАЧЕПИЛІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	15783	7409	8374
0-4	869	455	414
5-9	738	394	344
10-14	820	412	408
15-19	820	443	377
20-24	1047	553	494
25-29	1269	644	625
30-34	1000	482	518
35-39	1097	560	537
40-44	1109	528	581
45-49	1100	527	573
50-54	1201	586	615
55-59	1078	501	577
60-64	911	376	535
65-69	570	237	333
70 і старше	2154	711	1443

Вік (років)	ЗОЛОЧІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	26771	12398	14373
0-4	1555	798	757

5-9	1266	668	598
10-14	1122	592	530
15-19	1206	652	554
20-24	1701	899	802
25-29	1898	1055	843
30-34	1616	826	790
35-39	1730	865	865
40-44	1781	845	936
45-49	1769	853	916
50-54	2132	1007	1125
55-59	1958	854	1104
60-64	1862	747	1115
65-69	1160	483	677
70 і старше	4015	1254	2761

Вік (років)	ІЗЮМСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	18172	8582	9590
0-4	922	471	451
5-9	816	439	377
10-14	805	402	403
15-19	797	421	376
20-24	1206	609	597
25-29	1436	788	648
30-34	1261	657	604
35-39	1202	684	518
40-44	1308	646	662
45-49	1246	624	622
50-54	1359	629	730
55-59	1264	607	657
60-64	1156	485	671
65-69	680	269	411
70 і старше	2714	851	1863

Вік (років)	КЕГИЧІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	21328	9974	11354
0-4	1248	607	641
5-9	1209	610	599
10-14	1119	586	533
15-19	1194	593	601
20-24	1529	762	767

25-29	1626	880	746
30-34	1511	758	753
35-39	1631	773	858
40-44	1590	775	815
45-49	1524	789	735
50-54	1436	702	734
55-59	1340	599	741
60-64	1231	551	680
65-69	725	285	440
70 і старше	2415	704	1711

Вік (років)	КОЛОМАЦЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	7298	3331	3967
0-4	411	221	190
5-9	383	190	193
10-14	355	192	163
15-19	362	177	185
20-24	334	149	185
25-29	474	254	220
30-34	420	204	216
35-39	510	247	263
40-44	497	241	256
45-49	449	217	232
50-54	522	257	265
55-59	474	221	253
60-64	486	205	281
65-69	316	121	195
70 і старше	1305	435	870

Вік (років)	КРАСНОГРАДСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	45253	20771	24482
0-4	2393	1245	1148
5-9	2105	1134	971
10-14	1919	1016	903
15-19	2135	1058	1077
20-24	2906	1452	1454
25-29	3820	1956	1864
30-34	3445	1658	1787
35-39	3240	1588	1652
40-44	3103	1509	1594

45-49	3134	1472	1662
50-54	3629	1645	1984
55-59	3195	1412	1783
60-64	2970	1232	1738
65-69	1747	708	1039
70 і старше	5512	1686	3826
КРАСНОКУТСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	КРАСНОКУТСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	28736	13300	15436
0-4	1536	773	763
5-9	1452	758	694
10-14	1306	664	642
15-19	1408	777	631
20-24	1825	955	870
25-29	2365	1196	1169
30-34	1760	882	878
35-39	1905	964	941
40-44	1956	969	987
45-49	1983	944	1039
50-54	2187	1093	1094
55-59	1913	870	1043
60-64	1825	765	1060
65-69	1147	425	722
70 і старше	4168	1265	2903
КУП'ЯНСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	КУП'ЯНСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	25581	12088	13493
0-4	1289	687	602
5-9	1139	602	537
10-14	1002	502	500
15-19	1012	545	467
20-24	1589	841	748
25-29	2054	1094	960
30-34	1669	873	796
35-39	1548	801	747
40-44	1709	879	830
45-49	1766	862	904
50-54	2026	988	1038
55-59	1848	857	991

60-64	1891	857	1034
65-69	1150	443	707
70 і старше	3889	1257	2632
ЛОЗІВСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	30013	14040	15973
0-4	1649	849	800
5-9	1483	707	776
10-14	1381	705	676
15-19	1510	844	666
20-24	1903	964	939
25-29	2303	1255	1048
30-34	2067	1058	1009
35-39	2193	1087	1106
40-44	2019	1031	988
45-49	2002	1003	999
50-54	2214	1060	1154
55-59	2172	975	1197
60-64	2097	886	1211
65-69	1168	452	716
70 і старше	3852	1164	2688
НОВОВОДОЛАЗЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	34039	16193	17846
0-4	1907	998	909
5-9	1727	862	865
10-14	1602	779	823
15-19	1497	808	689
20-24	1951	1055	896
25-29	2543	1397	1146
30-34	2990	1853	1137
35-39	2323	1174	1149
40-44	2206	1105	1101
45-49	2212	1029	1183
50-54	2579	1206	1373
55-59	2375	1041	1334
60-64	2301	984	1317
65-69	1295	527	768
70 і старше	4531	1375	3156

Вік (років)	ПЕРВОМАЙСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	16471	7706	8765
0-4	843	449	394
5-9	722	392	330
10-14	640	357	283
15-19	637	321	316
20-24	944	493	451
25-29	1305	671	634
30-34	1051	561	490
35-39	1044	545	499
40-44	1104	560	544
45-49	1151	631	520
50-54	1265	603	662
55-59	1182	556	626
60-64	1026	411	615
65-69	723	281	442
70 і старше	2834	875	1959
Вік (років)	ПЕЧЕНІЗЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	10348	4788	5560
0-4	463	229	234
5-9	458	229	229
10-14	446	256	190
15-19	510	285	225
20-24	619	330	289
25-29	813	430	383
30-34	658	330	328
35-39	655	307	348
40-44	661	315	346
45-49	625	301	324
50-54	804	375	429
55-59	753	342	411
60-64	706	326	380
65-69	417	160	257
70 і старше	1760	573	1187
Вік	САХНОВЦИНСЬКИЙ РАЙОН		

(років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	22214	10359	11855
0-4	1246	637	609
5-9	1105	558	547
10-14	1058	557	501
15-19	1077	526	551
20-24	1587	869	718
25-29	1815	970	845
30-34	1499	752	747
35-39	1565	809	756
40-44	1564	762	802
45-49	1531	766	765
50-54	1550	762	788
55-59	1432	659	773
60-64	1278	543	735
65-69	850	351	499
70 і старше	3057	838	2219
ХАРКІВСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	182563	84585	97978
0-4	9567	4968	4599
5-9	8341	4339	4002
10-14	6779	3408	3371
15-19	8163	4177	3986
20-24	11943	6064	5879
25-29	15867	7972	7895
30-34	15371	7655	7716
35-39	13745	6943	6802
40-44	12454	6211	6243
45-49	12101	5726	6375
50-54	15249	7127	8122
55-59	14279	6275	8004
60-64	12730	5498	7232
65-69	7105	2790	4315
70 і старше	18869	5432	13437
ЧУГУЇВСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	47005	21775	25230

0-4	2484	1295	1189
5-9	2228	1136	1092
10-14	1857	998	859
15-19	2033	1047	986
20-24	2807	1459	1348
25-29	3964	2113	1851
30-34	3549	1794	1755
35-39	3052	1570	1482
40-44	3005	1475	1530
45-49	3052	1456	1596
50-54	4031	1812	2219
55-59	3751	1678	2073
60-64	3235	1402	1833
65-69	1746	727	1019
70 і старше	6211	1813	4398
ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОН			
Вік (років)	ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОН		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Все населення в т.ч. у віці, років:	20868	9897	10971
0-4	1132	588	544
5-9	1034	536	498
10-14	1004	520	484
15-19	1034	536	498
20-24	1431	705	726
25-29	1699	903	796
30-34	1411	727	684
35-39	1440	714	726
40-44	1452	717	735
45-49	1402	709	693
50-54	1594	817	777
55-59	1400	653	747
60-64	1336	593	743
65-69	796	304	492
70 і старше	2703	875	1828

**Додаток Д. Розподіл померлих за основними причинами смерті
по містах (міськрадах) обласного значення Харківської області за 2016 рік**

	Усього померлих	З них від					
		деяких інфекційних та паразитарних хвороб	новоутворень	хвороб системи кровообігу	органів дихання	органів травлення	зовнішніх причин
Харківська область	42606	454	6158	30123	768	1615	2416
м.Харків	19318	182	3503	12743	370	88	1062
м.Ізюм	1133	12	118	853	10	53	63
м.Первомайський	507	10	66	377	6	10	22
Куп'янська	948	12	167	646	12	30	54
Лозівська	950	15	117	669	24	45	46
Люботинська	496	6	46	371	7	17	40
Чугуївська	509	2	72	366	2	18	32
Балаклійський	1450	34	143	1079	37	37	86
Барвінківський	537	6	45	388	23	33	34
Близнюківський	399	7	30	302	15	14	19
Богодухівський	752	7	73	581	5	21	52
Борівський	345	4	34	254	9	13	25
Валківський	582	3	56	480	9	8	22
Великобурлуцький	429	2	60	314	6	8	28
Вовчанський	986	16	112	749	13	24	45
Дворічанський	342	1	44	249	12	13	17
Дергачівський	1661	15	202	1246	17	48	99
Зачепилівський	260	5	23	201	5	6	15
Зміївський	1327	23	133	1062	4	30	68
Золочівський	556	4	65	415	12	21	32
Ізюмський	393	5	29	315	4	11	21
Кегичівський	337	3	34	250	18	9	17
Коломацький	170	3	10	130	4	7	9
Красноградський	757	14	101	522	26	31	42
Краснокутський	533	1	62	415	6	15	26
Куп'янський	487	3	59	353	8	9	39
Лозівський	591	4	59	430	23	24	38
Нововодолазький	676	5	66	514	19	17	43
Первомайський	344	3	38	265	5	9	17
Печенізький	205	1	25	146	2	11	16
Сахновщинський	372	3	52	263	4	14	28
Харківський	3038	30	375	2248	38	91	185
Чугуївський	853	9	93	657	7	19	51
Шевченківський	363	4	46	270	6	11	23

Навчально-методичне видання

Сегіда Катерина Юріївна
Паталашка Олександра Олександрівна

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ
методичні рекомендації до аудиторної та самостійної роботи студентів
бакалавріату другого курсу спеціальності 103 Науки про Землю освітньої програми
«Географії» спеціалізації «Економічна та соціальна географія»
